

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЧОРТКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІДПРИЄМНИЦТВА І БІЗНЕСУ

Кафедра фінансів і банківської справи

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

Освітньо-кваліфікаційний рівень „магістр”

на тему

ІНСТРУМЕНТИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕМІЩЕННЯ
ТОВАРІВ: ПРІОРИТЕТИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Виконав студент групи ФМОвм – 51

Спеціальність: 8.03050801 – Фінанси і кредит

Магістерська програма – „Фінанси в системі
митних органів”

АНДРУСИШИН Ігор Степанович

Керівник:

к.і.н., доцент Давидовська Г.І.

Рецензент:

(прізвище та ініціали)

ЧОРТКІВ – 2013

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯК СИСТЕМИ	7
1.1. Теоретико-концептуальні основи митної справи і митної політики....	7
1.2. Сутність митного регулювання у взаємозв'язку з категоріями „митна політика” та „митна справа”.....	16
1.3. Інституційне забезпечення митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні та його принципи.....	27
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРНИХ ПОТОКІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ	36
2.1. Методика та особливості визначення митної вартості як основи тарифного регулювання.....	36
2.2. Діючий механізм тарифного регулювання переміщення товарів через митний кордон України.....	46
2.3. Специфіка засобів кількісного обмеження у вітчизняній системі нетарифного регулювання.....	55
Висновки до розділу 2.....	64
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	67
3.1. Пріоритети розвитку зовнішньоекономічних відносин України в глобальному середовищі.....	67
3.2. Шляхи удосконалення тарифного регулювання експортних та імпортних операцій України.....	76
3.3. Напрями удосконалення засобів нетарифного регулювання в регуляторній системі СОТ.....	85
Висновки до розділу 3.....	96
ВИСНОВКИ	98
ПЕПЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	101
ДОДАТКИ	110

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Розвиток господарських процесів в Україні відбувається в умовах трансформації всієї економіки, яка є дуже чутливою до впливу зовнішніх та внутрішніх чинників. Однак, з розвитком ринкових відносин можливості регулятивного впливу держави зміщуються в бік опосередкованих важелів, що ставить перед національними економіками різноманітні виклики, відповідей на які не можна уникати Україні. Для цього вітчизняним законодавством визначений певний набір інструментів економічного та адміністративного регулювання імпорту та експорту.

Успішна реалізація інтеграційної стратегії сприятиме зростанню вигоди від міжнародного поділу праці та міжнародного співробітництва, підвищуючи таким чином рівень розвитку вітчизняної економіки та добробуту громадян. Потрібно створити результативний механізм державного регулювання зовнішньої торгівлі, в якому важлива роль відводиться митному регулюванню.

Слабкий розвиток зовнішньоторговельної сфери свідчить про те, що регулюючий потенціал митного регулювання в Україні не використано належним чином. Це пояснюється недостатньою розробленістю теоретичних та методологічних положень, котрі б повною мірою відображали специфіку перехідного періоду, історичні та національні особливості країни, а також постійними змінами вітчизняної законодавчо-нормативної бази.

Значний вклад у розвиток сучасної теорії міжнародної торговельної політики, у вирішення складних проблем побудови ефективного митного механізму в умовах трансформаційної економіки внесли вітчизняні вчені В. Ващенко, К. Владімиров, С. Волосович, В. Геєць, О. Гребельник, В. Дудчак, М. Каленський, Б. Кормич, А.Кредісов, О. Мартинюк, В. Науменко, П. Пашко, В. Рокоча, Є. Савельєв, К. Сандровський, С. Терещенко, А. Філіпенко та ін.

Проте, окремі аспекти митного регулювання все ще залишаються мало дослідженими та потребують детальнішого вивчення. Багато питань щодо

теоретичних та практичних засад застосування тарифних і нетарифних зовнішньоекономічної діяльності в сучасних інтеграційних умовах.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю підвищення ефективності митного регулювання в Україні з метою захисту національних інтересів у період інтенсифікації інтеграційних процесів.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломного дослідження є обґрунтування теоретичних, організаційних та методичних засад митного регулювання в період активної інтеграції національної економіки у світовий господарський простір, а також розробка цілісної системи практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності застосування імпорتنих та експортних тарифів.

Для реалізації даної мети в роботі поставлені та вирішені такі теоретичні і практичні завдання:

- з'ясувати місце та значення митного регулювання як інструменту системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- розглянути теоретичні та правові основи митного регулювання в Україні;
- дослідити функціональне призначення, класифікацію та характеристику інструментів митного регулювання;
- розглянути питання визначення митної вартості, удосконалено методику застосування резервного методу;
- розкрити алгоритм митного регулювання в Україні, виявлено недоліки запровадження і справляння експортного й особливих видів мита та запропоновано шляхи їх подолання;
- здійснити оцінку впливу митного регулювання на розвиток національної економіки як на сьогодні так і у перспективі;
- дослідити проблеми адаптації системи митного регулювання України до вимог Світової організації торгівлі та розроблено рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного тарифного та нетарифного регулювання з метою національно-сприятливої інтеграції у світовий господарський простір.

Об'єктом дослідження є інструменти митного регулювання переміщення товарів через митний кордон.

Предметом дослідження – система митного регулювання переміщення товарів через митний кордон України, а саме закономірності, принципи і методика митного регулювання в сучасних умовах.

Методи дослідження. В основу методології дослідження покладено системний підхід до вивчення митного регулювання, в межах якого у роботі використовувались методи концептуального аналізу та синтезу, історико-порівняльний метод; методи наукової абстракції та статистичні прийоми групування, динамічних порівнянь; формально-логічні методи, методи графічного зображення, моделювання та узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступних положеннях:

– визначено, що митне регулювання – це відносини, що виникають у зв'язку з управлінням митною системою;

– обґрунтовано, що у межах визначеної митної політики формується система митного регулювання, яка, окрім механізмів митно-тарифного та нетарифного регулювання, включає в себе митну систему;

– досліджено українське законодавство у питаннях митної оцінки і констатовано, що воно базується на принципах та нормах, встановлених в Кодексі про митну вартість СОТ. Остаточне закріплення у національному законодавстві принципів СОТ щодо митної оцінки товарів відбулося з уведенням у дію нового Митного кодексу України;

– запропоновано алгоритм механізму застосування митного тарифу, який має передбачати наступну послідовність: товарна класифікація об'єкта оподаткування, методи оцінки вартості оподатковуваних товарів, методи визначення країни походження товарів, процедура застосування митних ставок;

– доведено, що урядові обмеження на імпорт можна реалізовувати засобами, серед яких скорочення кількості товарів, що ввозяться до країни,

особливі санітарні та інші вимоги, різноманітні системи класифікації в структурі зовнішньої торгівлі, антидемпінгові регулятори, додаткові прикордонні податки та внутрішні субсидії. Нетарифні бар'єри найбільше впливають в як узаконені обмеження. Найчастіше застосовуються квоти, заборони та різні технічні вимоги і стандарти. Хоча в міжнародній торговельній практиці використовується значна кількість усіляких торгових обмежень;

– визначено, що Україна обрала політику вільної торгівлі, яка полягає у мінімізації ставок мита. Така політика передбачає обов'язкове пониження загального рівня митних тарифів та можливість збереження високих імпорتنих тарифів у виключних випадках для захисту пріоритетних галузей економіки;

– обґрунтовано, що головним завданням митної політики в рамках розвитку нетарифного регулювання, на нашу думку, є визначення їх дії через призму міждержавних домовленостей та укладанню при цьому відповідних угод між країнами-партнерами, які беруть участь у зовнішньоекономічних взаєминах. На нашу думку, в деяких галузях виникла ситуація, коли в угоду вузько галузевим інтересам йде випуск продукції низької якості, яка не витримує конкуренції із закордонними аналогами і, у зв'язку з цим, постійно висуваються вимоги постановити все нові і нові бар'єри на їх шляху в Україну.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дипломній роботі висновки можуть бути використані в процесі удосконалення теоретичних засад та організації митного регулювання.

Структура і обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох взаємопов'язаних розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дипломної роботи 114 сторінок, у тому числі на 15 з них розміщено 11 таблиць, 7 рисунків, 4 додатки та список використаних джерел зі 98 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯК СИСТЕМИ

1.1. Теоретико-концептуальні основи митної справи і митної політики

Враховуючи, що індекс економічної глобалізації насамперед залежить від частки експорту та імпорту товарів і послуг у ВВП, а також загострення проблем спрощення міжнародної торгівлі в умовах світової кризи, значення митної справи і митного регулювання як на національному так і міжнародному рівнях зростає.

Визначення змісту терміна „митна справа” має принциповий характер і пов’язане зі значними складнощами. Від чіткого й повного визначення цього терміна, виявлення структурного складу митної справи багато в чому залежить розуміння характеру і змісту системи митного регулювання.

В науковій літературі існує значна кількість визначень поняття „митна справа”.

К. К. Сандровський стверджував, що митна справа складається з митних правил держави та засобів її реалізації, або визначав митну справу як власне митну політику в процесі її реалізації [77, с.8]. Однак, у Митному кодексі України виконання основних завдань митними органами, на які покладається здійснення митної справи, пов’язується з реалізацією митних правил.

Концептуально інший підхід до сутності митної справи у О. Д. Єршова [40, с.34], котрий визначає її як стосунки, що складаються в системі зовнішньоекономічних відносин, один з найважливіших елементів у міжнародних стосунках на світовому, регіональному та національному рівнях. Автор фактично прирівнює поняття „митна справа”, „стосунки в системі зовнішньоекономічних відносин” та „митні відносини”. При цьому під

митними відносинами вчений розуміє сукупність економічних, організаційно-правових та психоетичних взаємовідносин у галузі регулювання зовнішньоторговельної діяльності.

Перелічене скоріше характеризує зовнішньоекономічні відносини. Адже йдеться про стосунки, що виникають у зв'язку з діяльністю суб'єктів зовнішньої торгівлі. А на митну службу держави і її організаційні структури покладається реалізація митних правил. Відповідно митними відносинами логічніше вважати відносини, що виникають на національному та міжнародному рівнях у зв'язку з діяльністю чи бездіяльністю митних органів. Адже за відсутності такого інституту держави, як митна служба будь-які митні відносини виникнути не можуть взагалі.

С. В. Ківалов та Б. А. Кормич в основу триступеневої системи ставлять митну справу, на другий рівень – митну політику, а на третій – засоби провадження митної політики. Саму ж митну справу дані автори визначають як діяльність держави та її компетентних органів щодо встановлення тарифних та нетарифних обмежень стосовно переміщення товарів через митний кордон і контроль за їх виконанням з метою проведення в життя державної митної політики [35, с.8].

На нашу думку, це визначення митної справи, як і визначення О. Д. Єршова, певною мірою звужує дане поняття, обмежуючи його рамками регулювання лише зовнішньоекономічних відносин, лишаючи поза увагою таку діяльність, як боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, що дуже вдало враховано в Митному кодексі України.

Є. В. Додін, у свою чергу, визначає митну справу як особливий вид державної діяльності, оскільки її метою є захист національної безпеки, коли уповноважені органи використовують специфічні засоби та вживають заходи, притаманні тільки відповідним, визначеним законом державним органам та їхнім посадовим особам [23, с.6-18]. Аналізуючи частину 4 ст. 3 Митного кодексу України, автор звертає увагу на повноваження Кабінету Міністрів України, який координує діяльність спеціально уповноваженого центрального

органу виконавчої влади в галузі митної справи, інших органів виконавчої влади, під час розв'язання питань, що стосуються митної справи, і на підставі цього робить висновок про митну справу як про багатопланову державну діяльність, здійснювати яку може не один, а сукупність державних органів.

Однак „розв'язання питань, що стосуються митної справи” і „здійснення митної справи”, на наш погляд, не потрібно сприймати як рівнозначні категорії. В іншому разі це суперечить ст. 11 Митного кодексу України, яка безпосереднє здійснення митної справи покладає лише на митні органи і нічого не говорить про будь-які інші державні органи. Зарубіжні фахівці навпаки наголошують, що митниця традиційно відповідальна за здійснення широкого кола повноважень, часто від імені інших урядових організацій [30 с.13-25].

Безпосередність здійснення митної справи означає, з одного боку, неприпустимість передачі своїх повноважень іншим юридичним чи фізичним особам, а з іншого – неприпустимість втручання у митну діяльність інших органів державної влади, окрім випадків, передбачених Конституцією та законами України [38, с.43].

Р. Б. Шишка та В. В. Сергієнко митною справою вважають специфічну діяльність держави та створених нею митних органів у взаємодії з іншими державними органами щодо забезпечення зовнішньополітичної і особливо зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів підприємництва [91, с.7]. Дане визначення митної справи повною мірою відповідає підходам Митного кодексу України, зокрема його ст. 26 та 27, якими передбачено взаємодію митних органів при виконанні покладених на них завдань з іншими органами державної влади. Однак це не означає, що всі ці органи реалізують митну справу.

Особливо слушним, на наш погляд, є твердження Ю. М. Дьоміна [19, с.89], що, будучи самостійною складовою системи органів виконавчої влади в Україні, митні органи здійснюють митну справу не лише безпосередньо, а й винятково.

Згідно із Законом „Про митну справу в Україні” митна справа включає встановлення порядку й організацію переміщення через митний кордон товарів

і предметів, обкладення митом, оформлення, здійснення контролю та інших заходів щодо реалізації митної політики.

Незначні зміни в цьому понятті з'явилися в Митному кодексі України, що діяв до 2004 р. Відповідно до ст. 1 порядок переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів, митне регулювання, пов'язане з установами мит і митних зборів, процедури митного контролю та інші засоби проведення в життя митної політики становлять митну справу. Безперечно слушним можна вважати уточнення, що складовою митної справи є не лише встановлення та організація, а й сам порядок переміщення через митний кордон.

Порівняння терміна „митна справа” в Україні та деяких зарубіжних країнах показує виправданість такої зміни [71, с.5]. Однак, на нашу думку, не можна вважати виправданим доповнення: „... митне регулювання, пов'язане з встановленням мит та митних платежів...”. Закон України „Про зовнішньоекономічну діяльність” за поняттям „митне регулювання” закріплює регулювання питань, пов'язаних з установами мит і митних зборів, процедурами митного контролю, організацією діяльності митних органів. Тож таке уточнення звужує реальні межі митної справи і зводить митне регулювання лише до установами мит і митних зборів, лишаючи поза увагою, наприклад, порядок їх стягнення. Крім того, слід підкреслити, що поняття „митні платежі” суттєво ширше, ніж поняття „мити та митні збори”.

У чинному Митному кодексі України ця помилка виправлена, але, на нашу думку, лише частково. Митне регулювання розширюється від „встановлення мит та митних зборів” до „встановлення та справляння митних платежів”, проте, як і в попередньому Митному кодексі України, поза межами митного регулювання лишається нетарифне регулювання.

Крім того, така складова поняття митної справи, як „процедури митного контролю”, в чинному Митному кодексі України доповнена поняттям митного оформлення.

Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур – Кіотська конвенція визначає митний контроль – як сукупність заходів, що здійснюються митною службою з метою забезпечення дотримання митного законодавства, а митне оформлення – як здійснення митних формальностей, необхідних для випуску товарів у вільний обіг, з метою внутрішнього споживання, експорту чи переведення під інші митні режими [97].

Митний кодекс ЄС тлумачить митний контроль як особливі офіційні дії для забезпечення дотримання митного права та за необхідності інших приписів, чинних для товарів під митним наглядом, до яких належить митний огляд товарів, перевірка наявності й достовірності документів, контроль бухгалтерії підприємства чи інших документів, а також проведення офіційного розслідування.

Різниця між українськими і наведеними визначеннями митного контролю пояснюється різницею у функціональній складовій митної справи в Україні та ЄС [96, с.3-10]. За своєю ж суттю визначення понять можна вважати практично ідентичними, тому що митний контроль охоплює всі дії та заходи, які здійснюються митними органами для забезпечення дотримання митного законодавства держави.

Стосовно визначення поняття митна справа слід зауважити, що в усіх згаданих визначеннях є пункт „та інші заходи реалізації митної політики”. Це свідчить про те, що до введення діючого Митного кодексу України митну справу тлумачилась перш за все як сукупність заходів реалізації митної політики.

Принципово відрізняється визначення митної справи, закріплене в Основах митних законодавств країн – учасниць СНД [20, с.268]. Основна відмінність у тому, що за цим документом головна складова митної справи – це митна політика. Такий підхід до митної справи потрапив до даного документа з Митного кодексу Російської Федерації. Проте Б. М. Габричидзе стверджує, що не можна погодитися з включенням митної політики в поняття „митна справа” [39, с.27]. Адже митна політика і засоби її реалізації – це нерівновеликі за

значенням поняття і категорії. Окремо автор звертає увагу на те, що визначення митної справи не охоплює ряд її важливих складових – своєрідних блоків, таких, наприклад, як митна статистика, Товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності, відповідальність за порушення митних правил та ін. Аналогічної думки дотримується і І. В. Тимошенко [82, с.32].

За твердженням фахівців законодавче поняття „митної справи” не охоплює один з найважливіших заходів митної політики – нетарифне регулювання. Якщо митна політика здійснюється за допомогою, у тому числі, нетарифних заходів, то митна справа, що спрямована на реалізацію митної політики, обов’язково повинна враховувати цей чинник [19, с.231].

Митні органи діють в складному зовнішньому середовищі, яке постійно змінюється. Вони повинні забезпечувати темпи економічного розвитку і виконання регіональних, національних і міжнародних зобов’язань держав [95].

Стрімке розширення функцій, завдань та обсягів роботи митних органів, можливість зміни чи розширення їх компетенції в майбутньому призвели до появи в науковому середовищі думки про неможливість однозначного трактування поняття „митна справа”. Так, Є. В. Додін наголошує, що неможливо раз і назавжди визначити поняття „митна справа в Україні” як діяльність у деякій внутрішній та зовнішній сфері. Ця галузь діяльності динамічно розвивається під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників [23, с.11-17]. Теза цілком правильна в частині визначення вичерпного переліку функцій та завдань митної справи, однак постійний їх розвиток чи зміну не можна визнати переконливим аргументом щодо неможливості визначення самої митної справи.

І. В. Тимошенко наголошує, що з самого словосполучення „митна справа” випливає, що вона у власному змісті слова означає діяльність, причому діяльність спеціалізовану (митну), тому й характеризувати її потрібно передусім як діяльність: митна справа – це діяльність державних органів, що здійснюють митну політику країни і регулюють суспільні відносини, так чи інакше пов’язані з порядком переміщення через митний кордон товарів та

транспортних засобів, стягують митні платежі і проводять митний контроль [82, с.33].

М. М. Блінов та П. В. Дзюбенко вважають повністю правомірним твердження, що митна справа – це діяльність митної служби [4, с.6]. Щоправда, не наводять аргументів на користь такої думки. Говорячи про митну справу як науку, автори також окреслюють її як різноманіття знань про митну службу та її діяльність.

Розгляд визначень поняття „митна справа” показує нерозривність зв’язку митної політики з цією категорією. Однак уявлення про сутність цього зв’язку в теоретичному плані не відрізняються постійністю, а зміст цілей і характеру митної політики держави завжди був і лишається концептуальним питанням митної справи. Наявність розбіжностей у тлумаченні феномену митної політики, на думку науковців, може призвести до суперечностей у нормативних актах, які регламентують митну справу на різних рівнях [57, с.219].

Нині не склалося єдиного підходу до поняття митна політика. Більшість авторів, з одного боку, визначають її як „систему заходів, правил, процедур”, причому у вузькому значенні, тобто з урахуванням, наприклад, тільки двох або трьох чинників, з другого боку – як „функцію, механізм регулювання” і з третього – як „комплекс напрямків, стратегічну лінію”. Наявність різних підходів до трактування митної політики пояснюється багатогранністю цього виду діяльності, що настійно потребує проведення поглиблених наукових досліджень [14, с.29-50].

Політика як така має багатоаспектну структуру [70, с.44-45]. Науковці, визначаючи зовнішньоекономічну чи митну політику, переважно зосереджуються на її процесуальному аспекті, залишаючи поза увагою інституціональний та організаційний аспекти.

Об’єднує ж більшість авторів думка, що основною метою митної політики є захист інтересів держави, який реалізується через внутрішню та зовнішню політику. Зовнішня політика спрямовується на створення сприятливих умов для досягнення основних завдань внутрішньої політики.

Сфери реалізації та взаємозв'язок внутрішньої економічної й зовнішньоекономічної політики держави окреслюються в теоретичному та практичному плані достатньо чітко. Проте сфера митної політики як складової частини внутрішньої та зовнішньої політики держави трактується різними науковцями неоднаково.

Визначаючи взаємозв'язок митної справи та митної політики, фахівці вимушені констатувати, що досить часто існує не дуже коректний підхід до цього питання, причиною якого є неправильне визначення як на законодавчому, так і на теоретичному рівні співвідношення понять митної політики та митної справи, коли перше включалося до обсягу останнього [35, с.92].

Так, К. К. Сандровський, підкреслюючи що митна політика є складовою митної справи, визначає саму митну політику як систему заходів, спрямованих на забезпечення економічної охорони державних кордонів і виконання зовнішньоекономічної програми держави в міжнародному спілкуванні засобами митного регулювання, тобто державного впливу на сферу митних стосунків [77].

Серед структурних елементів митної справи виділяє митну політику і Ф. Л. Жорін. Митна політика, на його думку, становить серцевину митної справи, всі складові якої призначені для вдосконалення та ефективної реалізації цієї політики. Така позиція виглядає до певної міри неузгодженою з твердженням цього ж автора, що митна справа – це інструмент митної політики [28, с.13-15].

Концептуально іншого підходу дотримується Б. М. Габричидзе. Очевидність того, що митна політика виходить за рамки митної справи, він обґрунтовує цілями митної політики, значну частину яких, на думку науковця, неможливо досягти лише через митну справу. Базуючись на такому підході, автор у найзагальнішому вигляді визначає митну політику як систему політико-правових, економічних, організаційних та інших широкомасштабних заходів, спрямованих на реалізацію і захист внутрішніх та зовнішньоекономічних

інтересів з метою динамічної реалізації політичних і соціально-економічних перетворень.

Подібної доктрини у визначенні поняття митної політики дотримується А. М. Козирін [39, с.24]. На його думку, митна політика являє собою цілеспрямовану діяльність держави щодо регулювання зовнішньоторговельного обміну через установлення відповідного митного режиму переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон. Окремо автор звертає увагу на взаємозв'язок митної політики та митної справи, підкреслюючи, що взяті разом різні напрямки діяльності митних органів становлять зміст митної політики.

О. П. Гребельник аргументує недоцільність ототожнення понять „митна політика” та „митна справа”. На його думку, митна політика – це ширше поняття, ніж митна справа, оскільки митна справа є тільки засобом реалізації державної митної політики, і саме митна політика визначає основні цілі, завдання та функції митної справи [14, с.48].

На переконання О. Д. Єршова, в предметно-практичній діяльності і пізнанні митної політики важливе значення має уявлення про „об’єкт” і „суб’єкт”. Під об’єктом економічного підходу в митній політиці розуміється те, на що спрямований економічний вплив з боку митних органів. Суб’єкт митної політики – керуюча система митних органів як сукупність активних органів, які приймають та реалізують рішення щодо економічних питань регулювання зовнішньої торгівлі.

Порівняння різних підходів до митної політики та відповідного розуміння об’єктів та суб’єктів митної політики переконує нас у необхідності розробки управлінського підходу, в якому поєднуються управлінські аспекти всіх цих підходів [1, с.8-29].

Визначення митної політики як складової митної справи багато українських фахівців вважають не зовсім аргументованим. Основне заперечення проти такого підходу пов’язане із загальноприйнятою співвідповідністю названих понять, за якою політика в певній сфері державного регулювання завжди первинна, а справа, як сукупність засобів і

методів реалізації політики, – вторинна. П. В. Пашко наголошує, що для виконання державою своїх функцій у рамках митної політики, окрім заходів впливу на відповідну групу суспільних відносин (заходи тарифного та нетарифного регулювання), існує специфічний інститут держави, який визначається поняттям „митна справа”. До митної справи входять також організаційно-правові питання функціонування митних органів, на які покладено безпосереднє її здійснення [64, с.74-85].

Порівняльний аналіз наведених вище різних визначень митної справи і митної політики ставить перед нами суперечливі питання. Переважна більшість авторів погоджуються, а частина окремо підкреслюють, що митна політика – це складова внутрішньої та зовнішньої політики.

1.2. Сутність митного регулювання у взаємозв’язку з категоріями „митна політика” та „митна справа”

Митна політика – ширше поняття, ніж митна справа, оскільки митна система – це тільки засіб реалізації державної митної політики, яка визначає основні цілі, завдання і функції митної справи. Однак виникає питання про сутність, місце та роль митного регулювання в понятійній системі координат „митна політика – митна справа”.

Публікації на дану тему мають переважно прикладний характер, а результати окремих зарубіжних теоретичних досліджень суперечливі [94, с.573-581]. Крім того, як стверджує О. Б. Єгоров [27, с.523-533], сучасна система митно-тарифного регулювання як теоретична наука здебільшого існує не у вигляді цілісної системи категорій і законів, що відображає реальні митні процеси та зв’язки, а насамперед у вигляді окремих наукових дефініцій певних законодавчих актів. Таким чином, щоб дати дійсно наукове визначення механізму митно-тарифного регулювання, потрібно діалектичне виведення цієї

категорії, а це може бути досягнуто лише за умови дослідження всієї сукупності митних відносин.

О. П. Гребельник однією з головних складових митної політики називає тарифну політику держави, котру визначає як централізований комплекс заходів, спрямованих на формування тарифної системи, вироблення ефективного механізму застосування різних видів мита і податків у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності, тобто виокремлює митно-тарифну політику як головну складову митної [14, с.7-8]. Науковець критикує ряд публікацій, у яких митні й тарифні відносини ототожнюються, а також наголошує, що митно-тарифні відносини мають вивчатися і досліджуватися як цілісна система і розглядатися одночасно в обох площинах – як митні відносини і як тарифні відносини.

О. Д. Єршов, розглядаючи сутність митної політики як інструмент митних відносин, під поняттям „митні відносини” розуміє сукупність економічних, організаційно-правових і психоетичних взаємовідносин у сфері регулювання зовнішньоторгової діяльності, які ґрунтуються на законодавчо закріплених принципах і напрямках митної політики країн – учасниць міжнародних економічних відносин [26, с.33-39].

О. М. Козирін митно-тарифними вважає відносини, регламентовані нормами митного права і пов'язані з обкладанням товарів, що переміщуються через митний кордон, митом. Науковець також наголошує, що митно-тарифні відносини – це не всі види митних правовідносин, а лише та частина з них, на яку поширюється дія митно-тарифного регулювання. Митні відносини, на його думку, наділені певною єдністю, обумовленою спільністю цілей і завдань митного регулювання. Водночас неприпустимо ототожнювати митне регулювання тільки з діяльністю митних органів [36, с.17-21]. Цей автор трактує митне регулювання значно ширше, ніж митно-тарифне регулювання, і наголошує, що воно не може бути реалізовано лише через діяльність митних органів. Тобто митне регулювання наділяється більшою функціональністю, ніж митна справа, та фактично прирівнюється до митної політики.

Л. М. Пісьмаченко вважає, що митна політика є засобом коригування й використання механізму митного регулювання [66, с.235-241].

На думку О. Б. Єгорова митне регулювання – це сукупність митно-тарифних заходів, що використовуються як національний торговельно-економічний інструментарій регулювання зовнішньої торгівлі [27, с.214], чим нетарифне регулювання виключається зі сфери митного. Разом з тим автор у системі державного регулювання зовнішньої торгівлі розрізняє три функціональні підсистеми – митно-тарифне, нетарифне регулювання та митне адміністрування.

Б. М. Габричидзе митно-тарифне регулювання зараховує до економіко-фінансового блоку митної справи [75, с.236], тобто вважає його окремою частиною митної справи.

Під митно-тарифним регулюванням зовнішньоекономічної діяльності (митною справою в сучасному її розумінні), за твердженням І. В. Тимошенко, слід розуміти сферу діяльності державних органів, що здійснюють митну політику країни і регулювання суспільних відносин, пов'язаних з порядком переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, стягненням митних платежів і проведенням митного контролю. В іншому місці автор визначає дану категорію як сукупність організаційних, економічних (тарифних) та адміністративних (нетарифних) засобів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [82, с.25-26]. Тобто митно-тарифне регулювання використовується як синонім митного регулювання та ототожнюється з митною справою. У такому разі поняття митна справа звужується до рамок митно-тарифного регулювання.

Згідно з Конституцією Російської Федерації, митне регулювання полягає у встановленні порядку і правил, при дотриманні яких особи реалізують право на переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Іншими словами, за допомогою митного регулювання держава регламентує порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Останнє – це митні правила. Тож тут митне регулювання трактується як встановлення митних правил.

Отже, в науково-практичній літературі допускаються різнопланові трактування митного регулювання. Діапазон таких тлумачень надзвичайно широкий. Одні автори ототожнюють митне регулювання з митною політикою і сприймають це поняття в ширшому сенсі, ніж митна справа. Інші використовують його як синонім митної справи. Окремі науковці пов'язують митне регулювання лише з установами митних правил. Найчастіше рівнозначно сприймаються митне регулювання та митно-тарифне регулювання. Такий різнобій тлумачень потребує теоретичного аналізу та уточнень, особливо щодо взаємозв'язку з митною справою.

За Митним кодексом Російської Федерації, митна справа являє собою сукупність методів і засобів забезпечення дотримання заходів митно-тарифного регулювання і заборон та обмежень, встановлених відповідно до законодавства про державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності і пов'язаних з переміщенням товарів та транспортних засобів через митний кордон.

Зі змісту цієї дефініції автори коментарю до Митного кодексу роблять висновок про те, що митна справа є інструментарієм митного регулювання (а не лише митно-тарифного). Основними засобами (інструментами) митного регулювання є мито та інші митні платежі митно-тарифного регулювання, митне оформлення, митний контроль, різні обмеження й формальності, пов'язані з практикою зовнішньоторгового ліцензування і квотування (нетарифне регулювання), тощо [39, с.5-6]. Отже, російські науковці не погоджуються зі своїм законодавцем щодо ототожнення понять митного та митно-тарифного регулювання. Тим більше, що, згідно з іншим актом російського законодавства [58, с.2], митно-тарифне регулювання – це метод державного регулювання торгівлі товарами через застосування ввізного та вивізного мита.

Економічна енциклопедія за редакцією С. В. Мочерного визначає митне регулювання як комплекс митних заходів держави, що використовуються у

процесі регулювання зовнішньої торгівлі [25, с.376]. До таких заходів прийнято зараховувати митно-тарифне регулювання та нетарифне регулювання.

Зіставлення законодавчо виписаних складових категорій „митна справа” та „митне регулювання” показує (табл.1.1.), що, з одного боку, вони тісно переплітаються, а з іншого – є різноплановими.

Таблиця 1.1.

Порівняння складових понять „митна справа” та „митне регулювання”

Складові поняття „митна справа” (Митного кодексу України)	Складові поняття „митне регулювання” (Закону України „Про зовнішньоекономічну діяльність”)
1. Порядок переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів (митні правила)	
2. Митне регулювання, пов’язане з встановленням та справлянням податків і зборів	регулювання питань, пов’язаних з: – установленням мит і митних зборів;
3. Процедури митного контролю та оформлення (митні процедури)	– процедурами митного контролю;
4. Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил	
	– організацією діяльності органів митного контролю

Порядок переміщення через митний кордон товарів та транспортних засобів, установлений законодавством, Митний кодекс України визначає [55] як митні правила.

Термін „регулювання” походить від латинського слова *regulare* – підкоряти (підпорядковувати) правилу, приводити до порядку. Регулювання – функція управління, що забезпечує функціонування керованих процесів у рамках заданих параметрів [7, с.1280]. Регулювати – впорядковувати щонебудь, керувати чимось, підпорядковувати його відповідним правилам, певній системі [10, с.1440].

Важливо розрізняти економічне та правове регулювання.

Економічне регулювання – це вплив держави в особі державних органів на економічні об’єкти і процеси та осіб, які беруть у них участь [73]. Правове

регулювання – це процес впливу держави на суспільні процеси за допомогою юридичних норм (норм права) [76].

Словосполучення „регулювання питань, пов’язаних з ...” має підкреслити, що митне регулювання є лише елементом системи державного регулювання.

Другою частиною митної справи законодавець вважає „митне регулювання, пов’язане з встановленням та справлянням податків і зборів”.

Разом з тим у самому визначенні митне регулювання йдеться лише про встановлення мит і митних зборів, а про справляння податків і зборів нічого не говориться.

Митні процедури (операції, пов’язані зі здійсненням митного контролю і митного оформлення, а також зі справлянням передбачених законом податків і зборів) як третій елемент законодавчого визначення митної справи, окремо наділяють митну справу функцією і виключною прерогативою справляння податків і зборів. Встановлення мит і митних зборів не належить до повноважень митних органів, тому, на нашу думку, не може вважатися складовою митної справи, але є частиною митного регулювання.

За законодавчим визначенням, митне регулювання включає в себе і таку складову митної справи, як процедури митного контролю. Митний контроль – сукупність заходів, що здійснюються митною службою з метою забезпечення дотримання митного законодавства [29].

На думку фахівців, митний контроль займає провідне місце в системі інструментів здійснення митної справи. Від ефективності застосованих до товарів, що переміщуються через митний кордон України, процедур митного контролю залежить повнота виконання всього комплексу завдань, покладених на митні органи (виявлення контрабанди й порушення митних правил, сплата до державного бюджету податків і зборів, виконання вимог державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності тощо) [57, с.26].

Звернемо увагу, що в Митному кодексі України відразу після ст. 3 „Митна справа” подається стаття „Принципи митного регулювання”, згідно з якою митне регулювання здійснюється на основі відповідних принципів.

Логічно було б після визначення митної справи сформулювати її принципи. Тому напрошується припущення, що український законодавець використовує термін „митне регулювання” як функціональний синонім терміна „митна справа”. Це припущення підтверджується й тим, що викладені в ст. 4 принципи повною мірою стосуються до всієї митної справи, а не лише до однієї її складової. Крім того, п. 2 окремо наголошує на виключній компетенції митних органів України щодо здійснення митної справи (а не митного регулювання).

Включення законодавцем окремою частиною митного регулювання організації діяльності органів митного контролю (митних органів) теж свідчить про його зовнішній вплив на всю митну справу та підпорядкування митної справи митному регулюванню. Адже відповідно до Митного кодексу України здійснення митної справи організовує та забезпечує Кабінет Міністрів України.

Митне регулювання є складовою державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Ст. 9 Закону України „Про зовнішньоекономічну діяльність” визначає органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та їх повноваження.

Найвищим органом, що здійснює державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, є Верховна Рада України. До її компетенції належать: прийняття, зміна та скасування законів, що стосуються зовнішньоекономічної діяльності; затвердження головних напрямів зовнішньоекономічної політики України; розгляд, затвердження та зміна структури органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; укладання міжнародних договорів України та приведення чинного законодавства України у відповідність з правилами, встановленими цими договорами; встановлення спеціальних режимів зовнішньоекономічної діяльності на території України; затвердження списків товарів, експорт та імпорт яких забороняється.

Головним завданням Кабінету Міністрів України є вжиття заходів до здійснення зовнішньоекономічної (а значить і митної) політики України відповідно до законів України.

Інші органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (Національний банк України, Міністерство економіки України, Державна митна служба України, Антимонопольний комітет України, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі) наділені тільки їм притаманними повноваженнями.

Державна митна служба України в рамках державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, здійснює митне регулювання. Таким чином, митна служба, здійснюючи сукупність заходів щодо забезпечення дотримання митного законодавства, повною мірою реалізовує свої повноваження в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і, відповідно, митне регулювання.

Узагальнення великої кількості визначень поняття „митного регулювання” показує [2, с.3-8], що в більшості публікацій науково-прикладного характеру прийнято сприймати дане поняття як сукупність митно-тарифних і нетарифних засобів, що використовуються в ролі державного інструментарію для регулювання зовнішньої торгівлі. Серед інструментів регулювання зовнішньої торгівлі традиційно прийнято виділяти економічні (фінансові) та адміністративні.

Класичним економічним інструментом регулювання зовнішньої торгівлі є митні тарифи, які за характером своєї дії належать до економічних регуляторів зовнішньої торгівлі. Митний тариф України – це систематизований згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності [83] перелік ставок ввізного мита, яке справляється з товарів, що ввозяться на митну територію України. Як інструмент державного регулювання зовнішньої торгівлі, митний тариф виконує дві основні функції: протекціоністську – захист внутрішніх виробників від іноземної конкуренції та фіскальну – поповнення державного бюджету. Цілі митного регулювання використовуються як критерій класифікації мита. За цією ознакою мито умовно ділять на протекціоністське та фіскальне. Проте чіткого розмежування між цими видами мита не існує.

У митно-тарифній практиці більшості країн світу найбільш розповсюджено адвалерне мито. У зв'язку з цим особливого значення набули

методи оцінки вартості імпортованих товарів, від застосування яких значною мірою залежить визначення бази оподаткування митом. Тому методи визначення митної вартості імпортованих товарів так само важливі для розрахунку митних податків, як і розмір самого мита.

Митний тариф застосовується, як правило, на національному рівні. Проте коли країни об'єднуються в торгово-економічне угруповання і створюють митний союз, митний тариф стає спільним інструментом зовнішньоторгового регулювання, єдиним для всіх країн-учасниць в їх торгових відносинах з третіми країнами. Як приклад митного союзу, що об'єднує країни в єдину митну територію з єдиним митним тарифом, можна назвати ЄС [82, с.111-115].

Нині основним договором, що регулює митно-тарифну політику країн-учасниць на багатосторонній основі, є Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), яка містить такі положення: здійснення зовнішньоторговельної політики головним чином за допомогою митних тарифів, регулярне проведення переговорів про зниження митних зборів, узгодження країнами-учасницями списку тарифних поступок, які потім включаються в ГАТТ, і т. д. Проте роль митно-тарифної політики в сучасних міжнародних торгових відносинах при зростанні значення нетарифних заходів регулювання падає.

Під нетарифним регулюванням у митній справі [27, с.81] розуміють різного роду заходи контролю для регулювання зовнішньої торгівлі, окрім мита. До цієї категорії зазвичай зараховують різні заходи фінансової, технічної, адміністративної, кредитної й торговельної політики, як свідомо скеровані на регулювання зовнішньої торгівлі (заборони, квотування, ліцензування), так і призначені для інших цілей впливу на зовнішню торгівлю (наприклад, санітарні, ветеринарні й фітосанітарні обмеження) [98]. У зв'язку з недостатністю розгляду даної проблеми, відсутністю єдиного поняття, а також з великою кількістю різноспрямованих заходів необхідна чітка система управління ними в митній справі.

Після дослідження теорії даного питання доходимо таких висновків.

Зовнішньоекономічні відносини – це сукупність стосунків між їх суб'єктами, що виникають у зв'язку зі здійсненням будь-якого виду зовнішньоекономічної діяльності.

Митна політика через систему митних правил формує принципи регулювання митних відносин. Засади митної справи, у тому числі розміри податків і зборів та умови митного обкладення, спеціальні митні зони і митні режими на території України, перелік товарів, експорт, імпорт і транзит яких через територію України забороняється, визначаються виключно законами України та Митного кодексу України.

Митне регулювання має дуалістичну природу. Предмет адміністративного регулювання – відносини, що виникають у зв'язку з управлінням митною системою. Предметом митного впливу є комплекс відносин, що виникають у зв'язку з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Сучасні економісти визначають політику як загальні орієнтири для дій і прийняття рішень [63, с.241]. У свою чергу, митно-тарифна політика, на нашу думку, – це складова митної політики держави, яка за своїм змістом є системою економічних заходів, вживаних державою для встановлення певного режиму митного оподаткування товарів і транспортних засобів, що перетинають митний кордон. Відповідно, митно-тарифні відносини – це сукупність стосунків між суб'єктами цих відносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон, та діяльністю митних органів щодо стягнення митних податків і платежів. Відповідно, митно-тарифне регулювання – це регулювання державою митно-тарифних відносин.

Під нетарифною політикою розуміється сукупність організаційних заходів, що здійснюються у встановленому порядку державними органами і спрямовані на адміністративне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Регулювання відносин, що виникають під час реалізації даної політики, є митно-тарифне регулювання.

На рис. 1.1 наведено розроблену нами [2, с.3-8] модель формування та реалізації митної політики. На етапі формування митної політики суспільні уявлення про митне регулювання та митну справу у взаємозв'язку та взаємозалежності з економічними інтересами і цілями держави впливають на визначення орієнтирів (рамкових стандартів) митного регулювання.

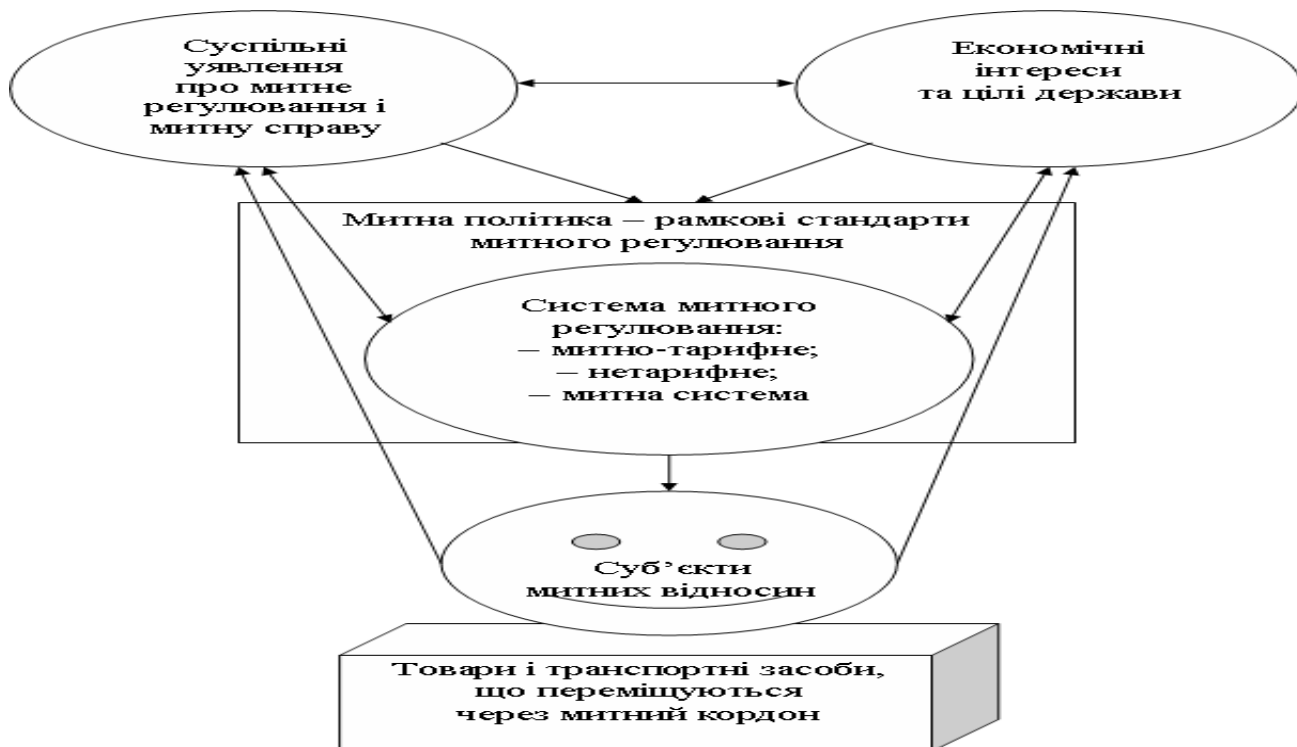

Рис. 1.1. Модель формування та реалізації митної політики

У межах визначеної митної політики формується система митне регулювання, яка, окрім механізмів митно-тарифного регулювання та нетарифного регулювання, включає митну систему. Вплив держави в особі митних органів на інші суб'єкти митних відносин, причетних до переміщення товарів та транспортних засобів, з метою підпорядкування їхніх дій своїм економічним інтересам, запускає механізм митного регулювання, який реалізовується через митну систему.

Митна система посідає особливе місце в механізмі реалізації митної політики. Митні органи є специфічним суб'єктом митних відносин. З одного боку, вони здійснюють митну справу від імені держави, з іншого – самі перебувають під управлінським впливом держави.

1.3. Інституційне забезпечення митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні та його принципи

Відповідно до статті 3 МКУ [55] порядок переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів, митне регулювання, пов'язане з встановленням і справлянням податків і зборів, процедури митного контролю та оформлення, боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, спрямовані на реалізацію митної політики України, становлять митну справу. У митній справі Україна тримається визнаних у міжнародних відносинах систем класифікації та кодування товарів, єдиної форми декларування експорту та імпорту товарів, митної інформації, інших міжнародних норм і стандартів.

У правилах ГАТТ/СОТ існують положення щодо митної справи, зокрема:

- митно-тарифне регулювання;
- митна оцінка;
- антидемпінгові і компенсаційні мита;
- митні союзи та зони вільної торгівлі;
- збори та формальності, пов'язані з імпортом та експортом;
- заборона імпорту та експорту;
- контингентування імпорту та експорту та ін. [52, с. 7].

Розглянемо схему регулювання зовнішньоекономічної діяльності в новому для України форматі взаємовідносин і визначимо, яке місце в ній займає митна служба (рис. 1.2.).

Як видно з рисунка 1.2, узагальненому Уряду в цих процесах відведено роль виключно як регулюючої інституції, який на підставі прийнятих законодавчих ініціатив чітко контролює процеси адаптації вразливих галузей, але без конкретних фінансових дотацій, субсидій тощо.

Не забуваючи про інтереси національного товаровиробника, Уряд повинний і не забувати про інтереси національного споживача, оберігаючи його від суттєвого зростання цін на внутрішньому ринку через фіскальні та ринкові механізми (гнучке регулювання ввізних мит, товарні інтервенції тощо). Крім

того, шоківі явища світової економіки (наприклад стрімке зростання цін на енергоносії чи продукти харчування) повинні згладжуватися за допомогою таких механізмів [81, с. 13].

Рис. 1.2. Схема регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах вступу до СОТ для малої країни з відкритою економікою

Пояснення: стрілочками позначаються товарні, грошові потоки та регулюючі дії відносно митних тарифів та податкових ставок.

1 – встановлення правил та умов функціонування національної економіки в умовах СОТ; 2 – рекомендації щодо обмеження основних показників макроекономічної діяльності (річні темпи інфляції, динаміка курсів, сальдо ЗЕД, дефіцит бюджету); 3 – встановлення регулюючих дій за допомогою податкового та митного законодавства; 4 – підтримка перспективних галузей національної економіки з обов'язковим дотриманням вимог СОТ; 5 – реакція суспільства (виборців) на дії узагальненого Уряду; 6 – експорт товарів та послуг; 7 – імпорт товарів і послуг; 8 – надходження до бюджету від фіскальних органів.

Враховуючи світові тенденції митно-тарифного регулювання, національна економіка повинна бути готовою до поступового зниження тарифів. Так, з 1995 року в розвинених країнах (які належать до СОТ) вони зменшилися для 40 % товарів з 6,3 % до 3,8 %. Частка продукції взагалі звільненої від тарифів у високорозвинених країнах зросла з 20 % до 44 % загального обсягу товарів. Частка імпортних товарів, для яких тарифи перевищують 15 % зменшилася з 7 до 5 % від загального обсягу. Що стосується існуючого стану рівня митних тарифів в Україні, то, як стверджує Європейська

асоціація *BusinessEurope*, середня українська митна ставка в чотири рази перевищує відповідну митну ставку ЄС.

Розвинені країни збільшили кількість імпорتنих товарів, для яких тарифи обмежені з 78 % до 99 %. Для країн, які розвиваються (також члени СОТ), такі збільшення ще більш значніші – з 21 % до 73 %. Такий підхід сприяє розвитку міжнародної торгівлі та зменшує рівень ризику для інвесторів і грейдерів. Наступні заходи, які повинні здійснюватися в тому ж напрямі – це поступова заміна квотування, або повної заборони на ввіз тієї чи іншої продукції еквівалентними змінами тарифів.

У світлі таких тенденцій захист національного товаровиробника за допомогою митних тарифів не може продовжуватися вічно. Ми вже втратили забагато часу, коли готувалися до вступу у СОТ (вступали в СОТ 15 років при середній тривалості вступу – 6 років) і ефективність митно-тарифних заходів виявилася значно низькою. Фінансові ресурси, які отримували бюджет від протекціоністських тарифів, використовувалися неефективно, виключно на фінансування соціальних обіцянок урядів. Крім того, такі значні тарифи стимулювали бізнес до використання „сірих” та „чорних” схем ввозу та вивозу продукції (це провокувало підвищення загального рівня тінізації національної економіки) від чого постраждав як бюджет країни, як національний товаровиробник, так і вітчизняний споживач, отримуючи неякісну та дорогую продукцію [81, с. 13].

Тепер детальніше зупинимося на повноваженнях і структурі узагальненого Уряду (рис. 1.2), який бере безпосередню участь у формуванні та реалізації митної політики. Під узагальненим Урядом ми розуміємо сукупність державних інституцій України, які беруть участь у сфері регулювання ЗЕД та реалізації митної політики, а саме: Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Державна податкова служба, Державна митна служба, Національний банк, Антимонопольний комітет, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі тощо (рис. 1.2).

Вищим органом митного регулювання є Верховна Рада України. Відповідно до п. 9 ч.1 ст. 92 Конституції України [52], виключно законами України регулюються засади зовнішніх відносин, зовнішньоекономічної діяльності та митної справи. Парламент покликаний приймати закони в сфері зовнішньоекономічної діяльності, затверджувати головні напрями зовнішньої політики держави, визначати систему оподаткування (у т.ч. митного обкладення), приймати рішення щодо утворення спеціальних вільних економічних зон тощо. Отже, ВРУ є основним суб'єктом формування митної політики.

Згідно з п. 1 ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності та митної справи. Уряд координує діяльність міністерств і відомств, веде переговори з питань міжнародного митного співробітництва, приймає нормативно-правові акти з метою створення дієвого механізму реалізації норм законів України, відповідно до норм МК України, зокрема, встановлює форми митних декларацій, визначає перелік платних послуг, які можуть надавати митні органи, визначає особливості проведення митних процедур на різних видах транспорту та ін.

Міністерство економіки України забезпечує єдність зовнішньоекономічної політики при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, контролює дотримання суб'єктами ЗЕД вимог чинного законодавства України й міжнародних договорів, а в разі порушення – застосовує передбачені законом спеціальні санкції, проводить реєстрацію зовнішньоекономічних договорів як захід нетарифного регулювання митної політики, проводить антидемпінгові, антисубсидійні й спеціальні розслідування щодо недобросовісних суб'єктів господарювання.

Міністерство фінансів України втілює в життя фінансову політику держави, водночас координує й направляє діяльність фіскальних, контролюючих органів, зокрема: податкової служби, контрольно-ревізійної служби, митної служби.

Національний банк України, суттєво впливає на параметри ЗЕД (співвідношення експорту та імпорту), проводячи цільову курсову політику. Важливість та значення цього органу в реалізації митної політики найбільш чітко спостерігається в період кризових явищ (як глобальних, так і національних). Відбувалося це, наприклад, в період світової фінансово-економічної кризи 2008 року, де експортно-імпортні операції скоротилися через валютну політику НБУ.

Державна податкова служба України в процесі здійснення експортно-імпортних операцій більшою мірою повинна взаємодіяти з митною службою, що надасть можливість підвищити регулюючу та фіскальну функції обох структур. ДПА повинно вчасно здійснювати відшкодування ПДВ для експортерів, але разом із митною службою і контролювати достовірність експортних операцій. ДПА може допомагати митним органам у процесі визначення митної вартості товарів як експортованих, так і імпортованих.

Митна і податкова служба, за своєю сутністю, виконують одну головну функцію – наповнення бюджету країни податками, зборами, платежами. Ефективне виконання цього можливе при тісній взаємодії та співпраці цих двох фіскальних служб. За такої умови ліквідація псевдо експорту за допомогою митної служби позитивно вплине на показники фіскальної ефективності податкової служби. Але такої співпраці не відбувається, про що зазначається в Концепції реформування податкової системи, як про її недолік: „Діяльність Мінфіну, державної податкової служби, Держмитслужби щодо реалізації державної податкової політики, збирання податків і зборів (обов’язкових платежів), їх акумуляції в державному і місцевих бюджетах є недостатньо узгодженою та ефективною внаслідок недосконалого правового регулювання їх взаємовідносин, відсутності цілісного інформаційного простору”.

Виходячи з цього, зробимо попередній висновок, що фіскальна та регулююча ефективність митної служби залежить багато в чому від тісної, ефективної та регулярної взаємодії з податковою службою.

Єдиним суб'єктом реалізації митної справи, або, іншими словами, суб'єктом митної діяльності, є спеціальний центральний орган виконавчої влади з митної справи – Державна митна служба України. Саме на нього Митним кодексом України (ст. 11) покладено обов'язок безпосередньо здійснювати митну справу з метою реалізації митної політики України. При цьому митні органи виконують такі завдання:

- 1) виконання та контроль за дотриманням законодавства України з питань митної справи;
- 2) захист економічних інтересів України;
- 3) забезпечення виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами України з питань митної справи, укладених в установленому законом порядку;
- 4) сприяння захисту інтелектуальної власності учасників зовнішньоекономічних зв'язків, інших юридичних і фізичних осіб;
- 5) застосування, відповідно до закону, заходів тарифного та не тарифного регулювання при переміщенні товарів через митний кордон України;
- 6) здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, удосконалення форм і методів їх здійснення;
- 7) контроль за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України;
- 8) здійснення спільно з іншими уповноваженими органами державної влади заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і дотримання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку;
- 9) створення сприятливих умов для прискорення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України;
- 10) боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил;
- 11) розвиток міжнародного співробітництва у галузі митної справи;
- 12) ведення митної статистики;

13) ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;

14) здійснення верифікації (встановлення достовірності) сертифікатів походження товарів з України.

Первинні завдання державної митної служби України, були регламентовані Указом Президента України від 29.11.1996 р.:

– захист економічних інтересів України, сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків;

– контроль за дотриманням вимог митного законодавства України;

– використання засобів митного регулювання торговельно-економічних відносин з урахуванням пріоритетів розвитку економіки, створення сприятливих умов для участі України у міжнародному співробітництві;

– удосконалення митного контролю, митного оформлення і оподаткування товарів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України;

– здійснення за участю Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і дотримання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку;

– створення сприятливих умов для прискорення товарообігу та збільшення пасажиропотоку через митний кордон України;

– боротьба з контрабандою, здійснення заходів щодо запобігання порушенню митних правил.

Перераховані завдання не включають у себе фіскальну функцію, яка, по суті, є одним із важливих пріоритетів державної фінансової політики в сучасних умовах, що пояснюється суттєвою залежністю доходів бюджету України від надходження платежів, що забезпечуються митною службою України.

Органи державної влади, Президент України в межах своїх повноважень, визначених Конституцією України та законами України, здійснюють

керівництво митною справою та контроль за діяльністю митних органів України.

Митне регулювання здійснюється на основі наступних принципів:

- 1) виключної юрисдикції України на її митній території;
- 2) виключної компетенції митних органів України щодо здійснення митної справи;
- 3) законності;
- 4) єдиного порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України;
- 5) системності;
- 6) ефективності;
- 7) дотримання прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб;
- 8) гласності та прозорості.

Досить важливий вплив на формування та реалізацію митної політики справляють міжнародні інституції. Діяльність міжнародних організацій і їх органів, зокрема ВМО, ГАТТ/СОР, Європейської Економічної Комісії ООН, що пов'язана з встановленням нових стандартів та розробленням норм, спрямованих на врегулювання митних відносин, значно вплинула на розвиток митного права Європейського Співтовариства і України як країни з європейським вектором інтеграції.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження дає змогу визначити такі основні висновки:

1. Аналіз законодавчого визначення митної справи дав змогу виявити в ньому ряд недоліків та припустити, що митну справу становлять митні правила, митні процедури та боротьба з контрабандою і порушеннями митних правил, спрямовані на реалізацію митної політики. Тому, митну справу, як об'єкт

економічного регулювання, можна визначити – як діяльність митної системи щодо забезпечення реалізації митної політики.

2. Митну політику визначаємо як систему принципів (рамкових стандартів) діяльності держави у сфері митного регулювання, зорієнтовану на забезпечення економічних інтересів, безпеки і цілей держави. Це поняття ширше ніж митна справа, оскільки митна справа є тільки засобом реалізації державної митної політики, яка визначає основні цілі, завдання і функції митної справи. Митна політика через систему митних правил формує принципи регулювання митних відносин.

3. Митне регулювання можна трактувати як вплив держави в особі державних органів (насамперед – митних) на інших суб'єктів митних відносин з метою підпорядкування їхніх дій своїм економічним інтересам. Митне регулювання має дуалістичну природу. Предмет адміністративного регулювання – це відносини, що виникають у зв'язку з управлінням митною системою. Предмет митного впливу – комплекс відносин, що виникають у зв'язку з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон.

4. Механізм формування та реалізації митної політики працює таким чином. На етапі формування митної політики суспільні уявлення про митне регулювання та митну справу у взаємозв'язку та взаємозалежності з економічними інтересами і цілями держави впливають на визначення орієнтирів (рамкових стандартів) митного регулювання. У межах визначеної митної політики формується система митного регулювання, яка, окрім механізмів митно-тарифного та нетарифного регулювання, включає в себе митну систему. Вплив держави в особі митної системи на інших суб'єктів митних відносин, причетних до переміщення товарів і транспортних засобів, з метою підпорядкування їхніх дій своїм економічним інтересам, запускає механізм митного регулювання, який реалізовується через митну справу. З діяльності митної системи розпочинається етап реалізації митної політики.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

2.1. Методика та особливості визначення митної вартості як основи тарифного регулювання

Оцінка товарів, що переміщуються через митний кордон, тобто визначення їх митної вартості як бази нарахування митних платежів, є однією із найскладніших процедур у міжнародній митній практиці. Митна вартість виступає не лише базою нарахування митних платежів, а й використовується з метою ведення митної статистики, здійснення розрахунків у разі застосування відповідних санкцій. З огляду на те, що в Україні більшість ставок ввізного мита встановлено в адвалерному еквіваленті, важливим завданням Державної митної служби України є посилення митного контролю з метою недопущення заниження митної вартості товарів та забезпечення належної повноти надходження митних платежів до державного бюджету.

Українське законодавство у питаннях митної оцінки базується на принципах та нормах, встановлених в Кодексі про митну вартість СОТ. Остаточне закріплення у національному законодавстві принципів СОТ щодо митної оцінки товарів відбулося з уведенням у дію нового Митного кодексу України [40]. Методологічною основою визначення митної вартості товару в Україні є також постанова Кабінету Міністрів України № 1375 „Про затвердження Порядку декларування митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон України” [53]. Подальший розвиток та вдосконалення вітчизняної нормативної бази з питань визначення митної вартості здійснюється шляхом її гармонізації з міжнародними нормами та стандартами.

Вітчизняне законодавство трактує митну вартість як заявлену декларантом або визначену митним органом вартість товарів, що переміщуються через митний кордон України, яка обчислюється на момент перетинання товарами митного кордону України [40, с.92-93].

Кодексом про митну вартість СОТ передбачено декілька методів визначення митної вартості (табл. 2.1). Методи визначення митної вартості товарів в Україні базуються на принципах СОТ, але мають певні особливості. У Митному кодексі передбачено шість методів визначення митної вартості товарів, які імпортуються в Україну.

Таблиця 2.1.

Методи визначення митної вартості імпортованих товарів згідно з Кодексом про митну вартість СОТ

Методи визначення МВ	Характеристика та порядок визначення МВ
1. За ціною угоди	МВ визначається на основі ціни угоди, тобто ціни, що підлягає сплаті за товар на момент перетину митного кордону, і враховує додаткові витрати покупця, комісійні та брокерські витрати, витрати на пакування тощо
2. За ціною угоди з ідентичними товарами	МВ визначається на основі ціни на ідентичні товари, тобто такі ж за фізичними характеристиками, якістю, країною походження
3. За ціною угоди щодо подібних товарів	За основу розрахунку береться ціна угоди щодо подібних товарів, тобто таких, які мають схожі характеристики та виконують однакові функції
4. На основі ціни, що склалась на внутрішньому ринку	МВ визначається шляхом віднімання від ціни товару, що склалась на внутрішньому ринку, витрат, понесених після перетину кордону, комісійних винагород, суми митних платежів та внутрішніх податків
5. На основі витрат	МВ визначається шляхом розрахунків, які проводяться на підставі витрат виробництва, вартості сировини та матеріалів, прибутку та витрат, пов'язаних з реалізацією продукції
6. Резервний метод	Індивідуальний підхід

Основним методом визначення МВ є метод 1. Даний метод визначення митної вартості може використовуватися тільки у тих випадках, коли наявний факт купівлі-продажу товару, тобто коли угода має вартісну оцінку. Проте, це не означає, що ціна угоди і є митна вартість або базою оподаткування, оскільки вона не завжди відображає вартість товару на момент перетину кордону, а тому

потребує коректування. Ціна угоди відображається у рахунку-фактурі як фактурна вартість.

Слід зазначити, що ціна угоди залежить від багатьох чинників, і перш за все від умов поставки товару, інтерпретація яких уніфікована на міжнародному рівні у ІНКОТЕРМС. Згідно з правилами ІНКОТЕРМС за розподілом відповідальності, видатків і ризиків між продавцем і покупцем умови поставки поділяються на 4 групи. Аналіз показує, що умови поставок відрізняються за структурою ціни угоди, тобто за складом видатків, включених у цю ціну. Тому коректування фактурної вартості з метою визначення митної вартості здійснюється за трьома різними підходами. Найбільш зручною для митної оцінки є ціна DAF – кордон України. Однак при цьому потрібно пам'ятати, що ціна DAF може застосовуватись і у відношенні кордону країни-експортера або третьої країни, через яку товар проходить транзитом.

У разі, коли зазначені у поданих декларантом документах відомості не викликають сумніву щодо достовірності, митна вартість визначається за методом 1. При цьому до ціни, зазначеної у рахунку-фактурі (рахунку-проформі), додаються наступні фактичні витрати, якщо вони не включені до рахунку-фактури, залежно від умов поставки згідно з правилами ІНКОТЕРМС:

- на навантаження, розвантаження, перевантаження, страхування та транспортування до пункту перетину митного кордону України;
- комісійні та брокерські винагороди, вартість пакування;
- вартість товарів та послуг, які надаються покупцю у зв'язку з виробництвом або відчуженням товарів;
- ліцензійні платежі та плата за використання об'єктів інтелектуальної власності;
- частина прибутку від подальшого перепродажу, яка прямо чи побічно йде на користь продавця.

Метод 1 має певні обмеження у використанні для цілей митної оцінки. Він не може бути використаний, якщо:

1) існують обмеження щодо прав імпортера на використання товарів (за винятком обмежень, визначених національним законодавством; обмежень географічного регіону, в якому товари можуть бути продані; обмежень, що неістотно впливають на ціну товару);

2) ціна угоди залежить від дотримання умов, вплив яких неможливо врахувати;

3) задекларовані відомості не підтверджені документально або не є достовірними;

4) частина прибутку від наступної реалізації буде надходити продавцю;

5) учасники угоди є взаємозалежними особами, за винятком випадків, коли взаємозалежність не вплинула на ціну угоди.

Отже, на сучасному етапі зовнішньоекономічних відносин існує низка об'єктивних обставин, які виступають передумовою зміщення прерогатив до інших методів визначення митної вартості.

Якщо неможливо здійснити митну оцінку за методом 1 на підставі поданих документів, або у разі явної невідповідності заявленої митної вартості сумі, що вказана в базі даних цінової інформації Державна митна служба України, митна вартість визначається за методом 2 на підставі цін на ідентичні товари. Ідентифікують товари за такими ознаками: фізичні характеристики, якість і репутація на ринку, країна походження товару, виробник. Незначна різниця у зовнішньому вигляді не може бути підставою для відмови у розгляді товарів як ідентичних, якщо в іншому вони повністю відповідають вказаним вище вимогам.

Суть методу визначення митної вартості за ціною угоди щодо ідентичних товарів полягає у тому, що митна вартість товарів, які оцінюються, встановлюється шляхом їх співставлення з митною вартістю ідентичних товарів, яка була визначена за методом 1.

Ціна угоди щодо ідентичних товарів може виступати основою для визначення митної вартості, якщо ці товари: продані для ввезення на територію

України; ввезені не раніше, ніж за 90 днів до ввезення товарів, що оцінюються; ввезені приблизно у тій кількості та на тих же комерційних умовах [40, с.98].

Застереження щодо терміну ввезення ідентичних товарів, які можуть застосовуватися в якості основи визначення митної вартості, пов'язане із нестабільністю національної економіки, валютними коливаннями, що часто призводить до швидкоплинності вигоди від тієї чи іншої зовнішньоекономічної оборудки та не гарантує типовості основних її цінових параметрів через тривалий час.

Застереження щодо кількості та комерційних умов ввезення ідентичних товарів, які можуть використовуватися як основа встановлення митної вартості, є скоріш рекомендаційним, оскільки дозволяється застосовувати ціну угоди щодо ідентичних товарів, які ввозилися в іншій кількості та на інших комерційних умовах, якщо вона буде скоригована декларантом згідно з розбіжностями, а її обґрунтованість буде документально підтверджена. В якості об'єктивних доказів, що підтверджують правильність коректування ціни угоди відповідно до кількості товару, можуть розглядатися діючі прейскуранти виробника, які містять ціни, диференційовані згідно з кількісними параметрами.

Коли неможливо здійснити митну оцінку за методом 1, а також відсутня інформація щодо цін на ідентичні товари, митна вартість визначається з використанням методу 3, тобто за ціною угоди щодо подібних товарів. Потрібно відмітити схожість методів 2 і 3, принциповою відмінністю при застосуванні яких є розмежування понять „ідентичні” та „подібні” товари.

При встановленні факту подібності товарів враховуються такі ж їх основні характеристики, як і у випадку ідентифікації. Подібними вважаються товари, які не є ідентичними за всіма параметрами, але мають подібні характеристики і складаються із схожих компонентів, виконують однакові функції, тобто є комерційно взаємозамінними.

На практиці для визначення митної вартості товарів метод 3 використовується частіше, ніж попередній, оскільки існує більше можливостей знайти подібний товар, а не ідентичний.

У випадках, коли подібні товари ввозилися в іншій кількості або на інших умовах поставки згідно з правилами ІНКОТЕРМС, ніж оцінювані товари, аналогічно як і для ідентичних товарів, проводиться відповідне коригування митної вартості з врахуванням виявлених розбіжностей. Інформація про ціни на ідентичні та подібні товари міститься в базі даних Державної митної служби України. Вона формується на основі митних документів, відомостей з прайс-листів, каталогів торговельних фірм та інших довідників.

За певних визначених обставин митна вартість товару може встановлюватися на основі індикативних цін, тобто цін, які склалися на відповідний товар на ринку експортера або імпортера у момент здійснення зовнішньоторговельної операції, враховуючи умови поставки та умови проведення розрахунків. Індикативні ціни встановлюються на товари, стосовно яких вживаються антидемпінгові або спеціальні заходи, встановлено режим квотування чи ліцензування тощо.

При розробці індикативних цін береться до уваги інформація щодо можливих цінових коливань, стандартизації продукції, умов поставки та розрахунків, стану кон'юнктури зовнішніх і внутрішніх ринків.

Приступаючи до розгляду методу 4 митної оцінки на основі віднімання вартості, варто відмітити його принципову методологічну відмінність від вже розглянутих. В якості основи для визначення митної вартості товарів за методом 4 встановлюється ціна одиниці товару, за якою оцінювані, ідентичні або подібні товари були продані на території України у незмінному стані. Крім цього, для використання ціни продажу на внутрішньому ринку оцінюваних, ідентичних або подібних товарів як основи визначення митної вартості, дана угода повинна відповідати наступним умовам:

– такі товари мають продаватися у час, максимально наближений до часу ввезення оцінюваних товарів (не раніше, ніж за 90 днів до дати ввезення оцінюваних товарів);

– відсутність взаємозв'язку між продавцем і покупцем;

– такі товари повинні продаватися найбільшою партією на території України;

– якщо відсутня інформація щодо продажу оцінюваних, ідентичних або подібних товарів в такому ж стані, в якому вони були ввезені, при дотриманні вище перерахованих вимог, декларант може використовувати для цілей митної оцінки ціну одиниці товару, що пройшов переробку, з поправкою на додану вартість.

Отже, для обчислення митної вартості згідно з методом 4 за основу приймається внутрішня ціна, з якої необхідно вичленити ті елементи, які характерні для внутрішнього ринку, тобто затрати, здійснені після ввезення товарів на територію України.

Від базової ціни товару віднімаються наступні компоненти:

– витрати на виплату комісійних винагород;

– сума митних платежів та внутрішніх податків;

– витрати на навантаження, транспортування, страхування, понесені в Україні [40, с.100].

Практика свідчить, що метод 4 визначення митної вартості застосовується не часто, оскільки він є складним, потребує додаткових затрат часу на проведення розрахунків, високого професіоналізму працівників митниці, наявності детальної бухгалтерської документації, яка б відображала перераховані види затрат. Проте, наявність даного методу митної оцінки оправдана з огляду на необхідність гармонізації митного законодавства України з міжнародними стандартами. Зокрема, ст. VII ГАТТ „Оцінка товарів для митних цілей” передбачає відрахування тих же компонентів, що і в розглянутій методиці, окрім вартості, доданої в результаті переробки товарів.

При застосуванні методу 5 митна вартість товарів визначається на основі витрат виробництва. Для визначення митної вартості за цим методом ціна товарів розраховується шляхом додавання:

- вартості матеріалів та витрат, понесених виробником у зв'язку з виробництвом оцінюваних товарів;
- загальних витрат, характерних для продажу (відчуження) товарів;
- прибутку експортера.

При цьому інформація про витрати повинна бути достовірною та базуватись на комерційних звітах виробника. Оскільки виробник є нерезидентом України, то митні органи не мають права вимагати надання бухгалтерських або інших документів для визначення митної вартості. Тому практичне застосування методу 5 можливе лише при умові, що виробник погоджується надати відповідну інформацію, а також згідний, у разі необхідності, на те, щоб відповідні органи його країни перевірили достовірність наданої інформації. Таким чином, даний метод визначення митної вартості є складним і трудомістким у використанні та застосовується на практиці рідко.

Якщо митна вартість не може бути визначена на основі використання жодного з усіх вище перерахованих п'яти методів, тоді передбачається застосування резервного методу.

Встановлення митної вартості оцінюваних товарів з використанням резервного методу здійснюється на основі законів України і має відповідати принципам та положенням ст. VII ГАТТ .

Для визначення митної вартості товарів за резервним методом не може використовуватися:

- ціна товарів на внутрішньому ринку країни-експортера;
- ціна товарів, що поставляються з країни-експортера до третіх країн;
- ціна товарів українського походження на внутрішньому ринку України;
- довільно встановлена чи достовірно не підтверджена ціна;

- витрати на виробництво, що відрізняються від тих, які визначені для розрахунків ціни ідентичних або подібних товарів;
- мінімальна митна вартість;
- більша з двох альтернативних вартостей [40, с.101].

Для визначення митної вартості за резервним методом митний орган надає декларанту цінову інформацію, що є у його розпорядженні.

Вважаємо, що резервний метод визначення митної вартості можна трактувати як більш гнучке і комбіноване застосування будь-якого з попередніх п'яти методів (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Порядок застосування резервного методу визначення митної вартості товарів

варіанти	Основа визначення МВ	Причини неможливості застосування відповідного методу визначення МВ	Порядок застосування резервного методу визначення МВ товарів як більш гнучкого і комбінованого підходу до попередніх п'яти методів
I	Ціна угоди щодо товарів, які імпортуються	Неможливо застосувати метод I, оскільки відсутні документально підтверджені дані про вартість транспортування товару до перетину кордону, або інші дані, необхідні для коригування основи визначення МВ	Ціна угоди коригується аналогічно, як у методі I, з тією відмінністю, що елементи, які документально не підтверджені, розраховуються на основі даних ДМСУ. Комбінований підхід полягає у можливості використання інформації щодо одного з елементів МВ про ідентичні або подібні товари
II	Ціна угоди на ідентичні товари	Неможливо застосувати методи II або III, оскільки ідентичні чи подібні товари ввезені раніше, ніж за 90 днів до імпортування товарів, що оцінюються, або у кількості, що значно відрізняється від кількості оцінюваних товарів	Ціна угоди коригується аналогічно, як у методі II чи III відповідно з певними поправками, які здійснюються на основі детального аналізу впливу факторів строку давності або величини партії товарів на ціну угоди (наприклад, враховується рівень інфляції, торговельні знижки за кількість купленого товару)
III	Ціна угоди на подібні товари		
IV	Внутрішня ціна товарів	Неможливо застосувати метод IV, оскільки відсутні документально підтверджені дані щодо одного із елементів, необхідного для коригування основи визначення МВ	Внутрішня ціна коригується аналогічно, як у методі IV, з тією відмінністю, що елементи, які документально не підтверджені, розраховуються на основі середнього значення по Україні
V	Витрати виробництва	Неможливо застосувати метод V, бо один із видів витрат виробництва документально не підтверджено	МВ розраховується аналогічно до методу V, але сума витрат, що не були підтверджені документально, розраховується на основі середніх значень

Особливістю визначення митної вартості за резервним методом є те, що, на відміну від інших п'яти способів, він не встановлює будь-яку спеціальну вихідну базу оцінки, тому основою визначення митної вартості можна обрати одну із передбачених у попередніх п'яти методах. Загальною вимогою до цінових даних, які використовуються при визначенні митної вартості за методом 6, є вимога щодо їх достовірності, обґрунтованості, адресності. З метою досягнення найвищої адекватності при визначенні митної вартості товару за резервним методом, з п'яти запропонованих варіантів доцільно обрати той, у якому сума витрат, початково документально не підтверджених, є найменшою. Так, прикладом використання резервного методу визначення митної вартості товарів як більш гнучкого підходу до методу оцінки за ціною угоди щодо товарів, які імпортуються, є застосування інформації, що знаходиться у розпорядженні митного органу, для встановлення суми одного з елементів митної вартості за відсутності її документального підтвердження.

Прикладом більш ліберального підходу до методів визначення митної вартості за ціною угоди щодо ідентичних товарів або за ціною угоди щодо подібних товарів, який трансформує їх у резервний метод, є гнучкість відносно термінів ввозу ідентичних та подібних товарів. Такий крок є допустимим, якщо аналіз цін на певний вид товару свідчить про їх стабільність протягом даного відрізка часу.

У випадку з методом оцінки на основі додавання вартості, прикладом його трансформації у резервний метод може бути використання інформації з довідників по цінах для визначення одного з видів витрат, які документально не підтверджені декларантом.

Важливим джерелом цінової інформації при застосуванні резервного методу є цінові бази даних, які формуються безпосередньо органами митної служби шляхом узагальнення та систематизації ВМД. У них міститься інформація щодо найменування та коду товарів згідно з УКТЗЕД, умов поставки, країни походження та кількості товарів, додаткової одиниці виміру, митна вартість товарів та реєстраційних номерів ВМД, згідно з якими були

ввезені товари. Таким чином, шляхом введення коду товару, котрий нас цікавить, можна визначити його орієнтовну ціну. При цьому варто враховувати, що кожна конкретна угода є індивідуальною, на неї впливає багато факторів (умови поставки, об'єми партії товару, застосування знижок тощо), тому не слід користуватися ціновою базою даних Державної митної служби України як догмою, проте її використання дозволяє оперативніше вирішувати питання щодо митної оцінки.

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок про те, що вітчизняне законодавство з питань митної оцінки знаходиться на стадії становлення, існує потреба у здійсненні доопрацювання окремих питань щодо методики визначення митної вартості. В період інтеграції у світовий господарський простір важливими та складними завданнями для України є не лише ефективне впровадження системи визначення митної вартості, яка відповідає нормам і принципам СОТ, та введення чітких правил здійснення митної оцінки, але й організація дієвої та оперативної системи контролю за їх дотриманням, яка б захищала економічні інтереси нашої держави та сприяла розвитку зовнішньоекономічних відносин.

2.2. Діючий механізм тарифного регулювання переміщення товарів через митний кордон України

Одним із інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності є ввізне (імпортне) мито. Основні цілі його застосування полягають у: створенні сприятливих умов для розвитку національного виробництва; регулюванні конкурентного впливу іноземних товарів на ринок України з метою встановлення добросовісної конкуренції; визначенні впливу на господарську діяльність і соціальну обстановку як складової механізму ціноутворення; формуванні раціональної структури споживчого ринку, яка ґрунтується на збалансованій пропозиції внутрішніх та зовнішніх ресурсів, а також на

ескалації митного тарифу; захисті окремих галузей економіки від можливого заподіяння їм суттєвих збитків від іноземних виробників; збільшенні дохідної частини Державного бюджету; сприянні структурній перебудові економіки України; сприянні оптимізації співвідношення експорту та імпорту держави, валютних витрат і надходжень, досягненню оптимального торговельного балансу; вирішенні торговельно-політичних цілей у взаємовідносинах з іноземними державами, їх союзами та групами, тобто використання митного тарифу з метою поступок на міжнародних переговорах.

Деякі економісти стверджують, що „ввізне мито – це головний інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері імпортих надходжень” [98, с.26]. Аналіз структури митних платежів у 2012 р. засвідчив, що наведене твердження є не зовсім коректним, оскільки питома вага мита в загальній сумі податків становила лише 22%, акцизного збору – 5%, а податку на додану вартість при ввезенні товарів в Україну – 73%.

За економічним змістом і характером дії імпортне мито належить до вартісних ринкових регуляторів зовнішньоторговельного обороту, тобто як будь-який податок мито збільшує ціну товару і знижує його конкурентоспроможність.

Реалізації зазначених цілей певною мірою має відповідати структура митного тарифу, яку умовно можна поділити на три рівні ставок мита, що існують на даний час. Кожний рівень має відповідати стадії обробки продукції – сировина, напівфабрикати та готові вироби. Даний поділ ґрунтується на принципі ескалації тарифу, тобто підвищення ставок мита у міру зростання ступеня обробки продукції, яка представляє ланки одного технологічного ланцюжка (наприклад: каучук – вулканізована гума – гумотехнічні вироби). Поділ на рівні в цілому відповідає основам побудови Гармонізованої системи опису та кодування товарів (далі – ГС) та товарним номенклатурам зовнішньоекономічної діяльності (ТН ЗЕД) багатьох країн світу.

Залежність рівня митного оподаткування від рівня обробки товару має на меті, насамперед, захист національної обробної промисловості. Якщо

розглядати структуру за рівнем ставок, то за модель можна взяти структуру, граничний рівень якої на даний час найбільш пристосований до економічних умов та проблем України, зокрема імпорт промислової сировини, як правило, здійснюється безмитно або оподатковується низькими ставками мита, в той час як на напівфабрикати та особливо готові вироби ставки мита суттєво зростають. На практиці дана закономірність така: сировина та матеріали – 0–5%; напівфабрикати та комплектуючі – 5–15%; готові вироби – 15–30%.

Тарифна ескалація особливо відчутна в економічно розвинутих країнах. У такий спосіб вони стимулюють виробництво сировини в країнах, що розвиваються і консервують їх технологічну відсталість, тому що тільки з сировинною продукцією, мито на яку мінімальне, країни, що розвиваються реально можуть пробитися на ринки економічно розвинутих країн, а ринок готової продукції для них практично закритий. Це стосується й України, експортні товари якої є переважно сировинними або з низьким рівнем обробки, а вийти на світовий ринок готової продукції за існуючої тарифної ескалації для неї вельми проблематично.

Водночас, слід зазначити, що тарифна ескалація дозволяє країні імпортеру стимулювати виробництво чи переробку певного товару на її території.

Підвищення ступеня захисту окремих галузей економіки може відбуватися не тільки за рахунок підвищення ставки імпортного мита, але й шляхом вибіркового його зниження, передусім, на ті товари, які є складовою готової продукції, що виробляється. Такий спосіб підвищення митного протекціонізму за сучасних умов використовується досить активно у зв'язку з розширенням міжнародної торгівлі напівфабрикатами, комплектуючими.

Вибіркове зниження мита не означає, що відповідно буде зменшено ступінь протекціоністського захисту. Важливо й те, що вибіркоче зниження мита на окремі комплектуючі, сировину або напівфабрикати не тягне за собою загального підвищення цін у країні і зростання інфляції. Слід зазначити, що в

Україні такий ефективний засіб практично не використовується, а навпаки, існує проблема застосування досить високої ставки мита на сировину.

Аналіз механізму впливу мита на ціни і конкурентоспроможність товару надав можливість зробити ще один висновок: ефективність тарифного протекціонізму визначається не тільки абсолютною величиною ставки мита. Зіставлення структури митного тарифу, структури внутрішнього виробництва і структури імпорту економічно розвинутих країн світу показало, що рівень протекціоністського захисту готового виробу залежить не тільки від рівня обкладання митом готового виробу, але й від рівня мита на ті складові і матеріали, які імпортуються для його виготовлення.

Механізм впливу мита на ціни багатогранний, тому ефективність мита, а отже, й оцінка його ефективного рівня – залежать від багатьох факторів. Необхідно врахувати й те, що ставки митних тарифів зростають у період погіршення економічної кон'юнктури і знижуються в період підвищення ділової активності.

Побудова імпортного тарифу, який застосовується в Україні, має ґрунтуватись на таких основних принципах, як:

- ескалація митного тарифу – це підвищення ставок мита у міру зростання ступеня обробки продукції;
- ефективний митний тариф – це встановлення низьких ставок для товарів, необхідних для розвитку виробництва з високою часткою новоствореної вартості;
- поповнення дохідної частини Державного бюджету за рахунок встановлення високих ставок мита для товарів з малою еластичністю попиту;
- згідно з теоремою симетрії Лернера, імпортне мито – це податок і на експорт, оскільки воно підвищує реальний курс національної валюти і знижує конкурентоспроможність експорту.
- здійснення структурної перебудови національної економіки та її розвиток мають привести до раціоналізації тарифу і поступового зниження

ставок імпортного мита у міру підвищення конкурентоспроможності внутрішнього виробництва, основним показником якої є зростання експорту.

Імпортне мито формується на основі різниці між світовими і національними цінами. Тому як метод політики протекціонізму ввізне (імпортне) мито використовують практично усі країни світу і досить часто. Тільки в економічно розвинутих країнах, як правило, рівень імпортного мита відносно низький, а в менш розвинутих країнах, де високі національні витрати, рівень імпортного мита досить високий.

Як свідчить світовий досвід, для того щоб рівень тарифного захисту був ефективним, він має бути не вище 10-15% митної вартості товару. Відповідно до існуючих домовленостей у рамках СОТ до тарифних піків, тобто максимальних ставок мита, належать усі ставки, які перевищують 10%. Максимальна межа мита не має перевищувати 30%. Перевищення даного рівня призводить не до збільшення надходжень до Державного бюджету країни, а навпаки до їх скорочення. Більше того, високі ставки мита і податків на імпорт не захищають національних товаровиробників, а призводять до значного порушення умов конкуренції на внутрішньому ринку. Крім цього, високі ставки митного тарифу стимулюють розвиток корупції і контрабанди в країні.

За міжнародними стандартами, рівень та вплив інструментів тарифного регулювання можна визначити за такою шкалою (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

**Рівень та вплив інструментів тарифного регулювання
за міжнародними стандартами**

Рівень середньозваженої ставки	Вільний	Відкритий	Помірний	Обмежувальний	Заборонний
	0	0–10	10–15	15–40	40–100

Дослідимо динаміку показника ставки ввізного мита, який характеризує українську систему тарифного регулювання як відкриту.

До Державного бюджету за статтею „ввізне мито” у 2007 р. було заплановано надходжень 1587,8 млн. грн., надійшло фактично – 850,3 млн. грн.

На 2009 р. заплановано – 1649,2 млн. грн., а надійшло 1393,2 млн. грн., на 2010 р. заплановано – 1579,6 млн. грн., надійшло 1759,8 млн. грн., на 2011р. – заплановано 2 049 млн. грн. надійшло 2 580,8 млн. грн., на 2012 р. – заплановано 2 397,4 млн. грн.

Розрахунки основних показників митного тарифу свідчать про поступовий рух у напрямі приведення до норм міжнародного законодавства (додаток А). Спостерігається тенденція до поступового зниження середньоарифметичної ставки ввізного мита, проте зростають абсолютні показники тарифного відрахування. Так, якщо в 2011 р. митниця з 1 тис. дол. США товару стягувала 115–140 грн. мита, то в 2012 р. ця величина складала 210–215 грн.

На даний час кількість товарних підпозицій, на які встановлено ставки ввізного мита 30% і більше, складає близько 20% від загальної кількості товарних підсубпозицій. Згідно з Меморандумом про економічну політику між Україною та МВФ передбачається поступове зменшення максимальної тарифної ставки до рівня 25%.

Тарифних підпозицій, на які встановлено нульову ставку мита, в тарифі нараховується близько 16 відсотків. На даний момент існує 7 тарифних коридорів з рівнями ставок 0, 2, 5, 10, 15, 20 та 30 %.

Механізм нарахування і сплати ввізного мита включає декілька етапів, а саме: порядок визначення контрактної вартості товару; порядок визначення товарної групи імпортованого товару; порядок визначення країни походження товару; порядок використання пільг, якщо такі передбачені для даного товару; порядок нарахування і сплат мита (додаток Б).

Сума мита, що повинен сплатити суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, нараховується за формулою:

$$C_m = V M : 100\%, \quad (2.1)$$

де C_m – сума мита, M – митна ставка, V – митна вартість.

Імпортному тарифу притаманна внутрішня суперечність, яка виявляється в розбіжності інтересів національних виробників та споживачів. З одного боку,

виробники зацікавлені в митному тарифі, що захищає їх від іноземної конкуренції, з іншого – ті самі виробники в неробочий час є споживачами і не зацікавлені у застосуванні імпортного мита, оскільки воно позбавляє їх можливості купувати імпортні товари за нижчими цінами. Частково ці суперечності можуть вирішуватись шляхом застосування тарифної квоти (інколи в економічній літературі даний термін трактується як тарифний контингент).

Головна мета застосування тарифних квот – це сприяння ввезенню національними товаровиробниками сільськогосподарської сировини для виробництва готової продукції. При митному оформленні продукції, яка ввозиться за квотами, сплачується мінімальна ставка ввізного мита, що сприятливо впливає на ціну й конкурентоспроможність готової продукції.

Застосування митного тарифу як регулятивного заходу зовнішньоторговельної політики передбачає створення не тільки ефективної захисної системи національного ринку, але й визначення оптимальних напрямів стимулювання реалізації економічних інтересів через систему митно-тарифних відносин. Використовуючи ті чи інші митні пільги у тарифній системі, методи тарифної ескалації та деескалації, держава регулює пропорції в економічній структурі виробництва, обміну, розвитку продуктивних сил, сприяє створенню в країні оптимальної структури споживання.

Під тарифною пільгою (у даному контексті пільгове мито і тарифна пільга є еквівалентними поняттями) розуміється надання на умовах взаємності чи в односторонньому порядку пільги стосовно товару, який переміщується через митний кордон України, у формах: повернення раніше сплаченого мита, звільнення від сплати мита, зниження митної ставки, встановлення тарифних квот на преференційне ввезення чи вивезення товарів. Усю сукупність існуючих пільг у сфері митного оподаткування можна систематизувати за декількома критеріями: за суб'єктом та об'єктом надання податкових пільг залежно від країни походження товару, митного режиму, форми здійснення

зовнішньоекономічної операції та юридичного статусу надання пільг у системі тарифного регулювання.

Залежно від суб'єкта податкові пільги можна поділити на дві групи:

1. Звільнення від сплати тарифного податку окремих осіб, які не є резидентами України. Прикладом можуть слугувати пільги, які надаються на товари і послуги, передбачені для власних потреб дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав та представництв міжнародних організацій в Україні, а також для особистих потреб дипломатичного персоналу та членів їх сімей.

2. Повне або часткове звільнення окремих категорій платників, які є резидентами України. Стосовно юридичних осіб – це підприємства, які зареєстровані на території України і мають відповідні пільги: товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України всеукраїнськими та міжнародними об'єднаннями громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи (за переліком організацій товарів та граничних обсягів їх ввезення в Україну, затверджених Кабінетом Міністрів України); майно, що ввозиться в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями. Стосовно фізичних осіб – це зниження на 50% митної ставки при ввезенні товарів громадянами України, які працювали за межами її території.

Залежно від об'єкта оподаткування митні пільги класифікуються у такий спосіб:

1. Повне звільнення від тарифного податку. Дана пільга поширюється на: транспортні засоби, що використовуються для регулярних міжнародних перевезень вантажів, багажу та пасажирів, а також матеріально-технічного постачання, пальне, продукти харчування та інше майно, необхідні для їх нормальної експлуатації під час перебування у дорозі, у пунктах проміжних зупинок або придбані за кордоном для ліквідації аварійних поломок; ввезення (імпортування) в українські порти українськими риболовецькими підприємствами власного, необробленого вилову морської риби, безхребетних,

ракоподібних або мушель або вилову, підготовленого до реалізації; валюту України, іноземну валюту та цінні папери; товари та інші предмети, що підлягають переданню у власність держави у випадках, передбачених законами України; товари та інші предмети, що, внаслідок пошкодження до пропуску їх через митний кордон України, стали непридатними до використання як вироби або матеріали; товари та інші предмети, які походять з митної території України і ввозяться назад на цю територію без обробки або переробки.

2. Зниження рівня митного обкладення товарів. Це стосується: відремонтованих та раніше ввезених на митну територію України або вивезених за її межі; пошкоджених до пропуску їх через митний кордон України, але придатних до використання як вироби або матеріали; предметів дитячого асортименту, при ввезення яких відповідні ставки мита зменшуються на 50 % .

Наслідки запровадження системи пільг у сфері тарифного регулювання міжнародних економічних відносин – неоднозначні. З одного боку, позитивні зміни відбуваються у структурі зовнішньоекономічних зв'язків, з іншого – має місце негативний вплив на економічну ситуацію в країні, оскільки від системи існування пільгового режиму сплати ввізного мита.

Але вважаємо, що головний недолік полягає в тому, що порушуються умови функціонування конкуренції як рушійної сили формування ринкової моделі господарювання. Це виявляється не тільки в тому, що збільшення кількості пільговиків переносить тягар податкового тиску на меншу кількість платників, а й в тому що за наявності пільг велика частка високоліквідних товарів ввозиться в Україну через комерційні структури. Основним видом діяльності окремих суб'єктів господарювання стала власне реалізація їх пільгового статусу.

Наслідки політики держави у сфері митного регулювання (обмеження чи стимулювання) імпорту у періоді, що аналізувався, засвідчують, що зміни у ставках мита та зміни обсягів імпорту були неадекватними.

Отже, доходимо висновку, що обсяги імпорту переважно змінювались не завдяки цілеспрямованим заходам держави у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а під дією певних факторів, а також власних мотивів тих чи інших суб'єктів регулювання, які здійснювали державну політику в даному періоді. Тому формування чинного на певний відрізок часу митного тарифу має провадитися, виходячи не лише з економічних інтересів окремих суб'єктів господарювання, а й з урахуванням загальнодержавних інтересів залежно від реального стану економіки країни, тобто необхідно враховувати такі фактори, як конкурентоспроможність вітчизняної продукції, можливість внутрішнього виробництва та строків освоєння продукції, ступінь дефіцитності товару, рівень його виробничої та соціальної значущості, збереження та створення нових робочих місць, можливості залучення іноземних та стимулювання внутрішніх інвестицій. Водночас, варто зауважити, що врахування цих чинників може призвести до відхилення від наведеної вище базової схеми побудови тарифу. Періодичність коригування діючих на певний момент часу ставок митного тарифу повинна визначатися на базі динаміки розвитку економіки країни.

2.3. Специфіка засобів кількісного обмеження у вітчизняній системі нетарифного регулювання

Новішими формами обмеження імпорту є нетарифні бар'єри, які постійно вдосконалюють і маскують країни-учасниці міжнародних торгових процесів. Під нетарифними протекціоністськими засобами зазвичай розуміють усі ті правила регулювання і державної практики, через які встановлюється нерівноправний режим відносно вітчизняних та іноземних товарів одного і того самого або подібного типу [62, с. 344].

Нетарифні засоби торговельної політики є менш прозорими, ніж тарифи, і тому їх визначення і спостереження тенденцій розвитку є більш складним з точки зору реалізації на практиці. Нетарифні засоби регулювання зовнішньої

торгівлі можна умовно поділити на дві групи: економічні та адміністративні. Економічні, як і мито, діють через механізм ринку, підвищують ціну на імпортовані товари, а адміністративні – безпосередньо обмежують доступ імпортованих товарів на внутрішній ринок, хоча й опосередковано можуть мати відповідний ціновий ефект – через зміну балансу попиту і пропозиції на внутрішньому ринку.

Урядові обмеження на імпорт можна реалізовувати засобами, серед яких скорочення кількості товарів, що ввозяться до країни, особливі санітарні та інші вимоги, різноманітні системи класифікації в структурі зовнішньої торгівлі, антидемпінгові регулятори, додаткові прикордонні податки та внутрішні субсидії. Нетарифні бар'єри найбільше впливають в як узаконені обмеження (додаток В). Найчастіше застосовуються квоти, заборони та різні технічні вимоги і стандарти. Хоча в міжнародній торговельній практиці використовується значна кількість усіляких торгових обмежень, але не всі з них є безпосередньо інструментами протекціоністської політики. Крім згаданих вище традиційних засобів протекціонізму, країни використовують більш завуальовані прийоми, що обмежують конкуренцію на внутрішньому ринку.

Серед нетарифних інструментів зовнішньоторговельної політики важливу роль відіграють імпортовані квоти як засіб, за допомогою якого регулюється кількість товару, що ввозиться в країну. Для аналізу механізму впливу імпортованих квот зобразимо криві попиту на імпорт та пропозиції імпортованих товарів D_m та S_m (рис. 2.1.).

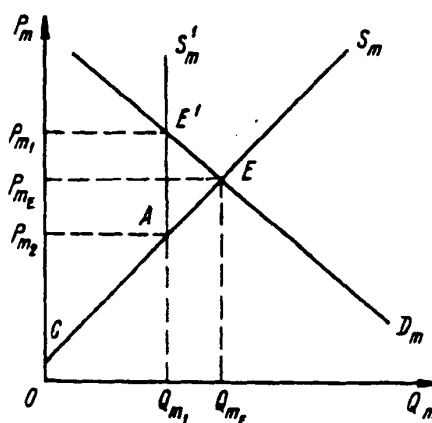

Рис. 2.1. Механізм дії імпортованої квоти

За умов вільної торгівлі країна імпортує Q_{mE} одиниць товару за ціною P_{mE} . Якщо уряд вводить обмеження на імпорт у формі імпоротної квоти, то на національний ринок потрапляє лише Q_{m1} одиниць товару з-за кордону. Очевидно, що захисний ефект досягається лише за умови $Q_{m1} < Q_{mE}$. Внаслідок введення квоти крива пропозиції імпортного товару набуває форми ламаної лінії CAS^1_m . Її вертикальна частина AS^1_m показує, що за будь-яких цін на внутрішньому ринку пропозиція імпортного товару буде обмежена Q_{m1} . Тепер ринкова рівновага досягається при ціні P_{m1} та кількості товару в точці E^1 . Внаслідок застосування імпоротної квоти ціна товару зростає до P_{m1} , а його кількість зменшується на $(Q_{mE} - Q_{m1})$ одиниць. Як і у випадку з імпортними тарифами, імпортований товар стає для споживачів дорожчим, ніж за умов вільної торгівлі. Разом з цим, закордонний виробник за свій товар отримує нижчу ціну (P_{m2}) [79, с.59-60].

Внаслідок різниці між цінами споживача та виробника утворюється прямокутник $P_{m2} P_{m1} E^1 A$. Його площа являє собою певну вартісну величину, яка може бути „спіймана” різними економічними гравцями. Такий прямокутник в економічній літературі називається прибутком від квоти, або квотною рентою (quota profit, quota rent) [83, с.72].

Розподіл квот здійснюється за допомогою видачі імпортних ліцензій. Ці ліцензії можуть надаватися за плату або безкоштовно. Видача платних ліцензій є джерелом прибутку держави від розподілу квот. Фірма-імпортер, звісно, готова придбати ліцензію, оскільки вона купує товар у закордонного виробника за ціною P_{m2} , а реалізує його на національному ринку за ціною P_{m1} . Якщо ж ліцензії видаються безкоштовно, тоді фірма-імпортер практично отримує додатковий прибуток. Але тут слід зазначити, що і безкоштовний розподіл ліцензій пов'язаний з певними проблемами. Так, якщо ліцензії будуть надаватися фірмам виходячи з традиційної частки ринку, яку вони мали в попередні роки, то такі фірми постійно отримуватимуть додатковий прибуток. Крім того, безкоштовний розподіл ліцензій потенційно створює підґрунтя для хабарництва.

Коли кількість іноземних фірм-експортерів обмежена, то вони можуть об'єднати свої зусилля у відповідь на введення квоти. У цьому випадку фірми, користуючись своїм монопольним становищем, мають можливість реалізовувати свій товар за ціною P_{m1} , а не за ціною P_{m2} . У цьому випадку квотна рента надходить до іноземного постачальника [83, с.83].

В цілому, можна зробити висновок, що в разі застосування політики протекціонізму, тариф має певні переваги над імпортними квотами з точки зору впливу на добробут споживачів. Частково цей висновок пояснюється тим, що мито потенційно стимулює впровадження науково-технічних новацій іноземним постачальником. Внаслідок застосування нових технологій, які ведуть до зменшення видатків виробництва, крива пропозиції імпортних товарів S^1_m зміщується вертикально вниз. У результаті цього закордонні виробники отримують можливість збільшити обсяги реалізації своїх товарів на ринку, тоді як споживачі можуть придбати більше товарів за нижчими цінами порівняно з періодом до підвищення технічного рівня виробництва. При застосуванні квоти економія на видатках виробництва за рахунок підвищення технологічного рівня виробництва також призведе до зсуву кривої S_{1m} вертикально вниз, але це не приведе до розширення імпорту. Таким чином, введення імпоротної квоти значно меншою мірою стимулює технологічні нововведення, оскільки зменшення видатків не сприяє розширенню реалізації товару.

Деякими авторами часто наводиться аргумент, що реалізація протекціоністської політики може з часом вступити в певне протиріччя з економічним ростом. Проблема полягає в тому, що економічний ріст потенційно веде до зростання попиту на імпортні товари, якщо, звичайно, ці продукти не є товарами нижчої економічної якості. У цьому випадку різні інструменти зовнішньоекономічної політики можуть по різному вплинути на добробут країни.

Порівняємо наслідки застосування митного тарифу та імпоротної квоти, використовуючи традиційну схему з кривими попиту на імпортні товари та

пропозиції імпортованих товарів. Імпорт обмежується кількістю Q_{m1} , і на імпортовані товари встановлюється ціна P_{m1} (рис. 2.2.). Крива S_m^1 відображає запровадження специфічного тарифу, а крива ABS_m^1 — імпортової квоти [35, с.31].

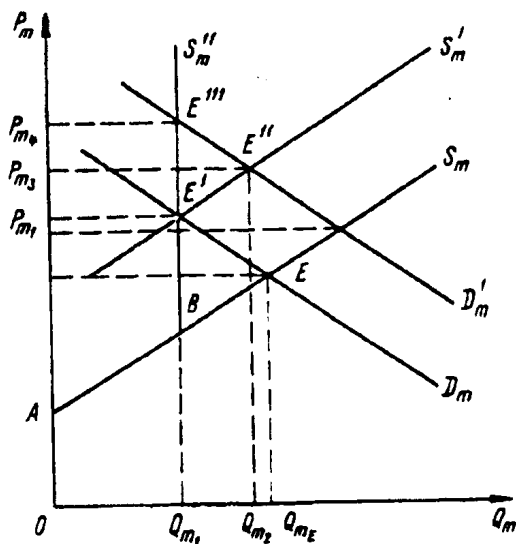

Рис. 2.2. Митний тариф та квота в умовах зростання попиту на імпортовані товари

При збільшенні попиту крива D_m зміщується вгору і займає положення D_m^1 . Таке зростання попиту та митний тариф разом зумовлюють підвищення ціни до рівня P_{m3} при ринковій рівновазі в точці E^1 . Водночас для задоволення зростаючого попиту збільшується обсяг імпорту: тепер країна ввозить Q_{m2} одиниць товару, тоді як раніше вона імпортувала Q_{m1} . Введення квоти також веде до зростання ціни до рівня P_{m4} і при одночасному збільшенні попиту ринкова рівновага встановлюється в точці E^1 .

Коли з метою регулювання торгівлі застосовується імпортна квота, то зростання попиту на імпортований товар не викликає збільшення його ввозу в країну, але ціни зростають з P_{m1} до P_{m4} . Відзначимо, що в цьому випадку споживачі не отримають більшу кількість імпортованого товару. Ця кількість залишається на рівні Q_{m2} , хоча споживачі платять за імпортований товар навіть більшу ціну, ніж у випадку з тарифом. Отже, за умови збільшення попиту та застосування імпортової квоти рівень добробуту споживачів менший порівняно з

випадком, коли захист внутрішнього ринку здійснюється за допомогою митного тарифу: при наявності квоти споживач змушений платити більше, але отримує менше товарів, аніж при запровадженні митного тарифу.

Характеризуючи сучасні адміністративні протекціоністські засоби, слід згадати про такі традиційні засоби, як ембарго, кількісні обмеження та ліцензування. Однак на сучасному етапі в умовах порівняно пожвавленої загальногосподарської кон'юнктури та посилення регулювання імпорту на багатосторонній основі країни з розвинутою економікою саме ці засоби використовують рідко. Разом з тим національні законодавства не забороняють їх використання, більше того, більшість розвинутих країн мають відпрацьовані механізми кваліфікації випадків, що вимагають введення таких заходів та їх упровадження.

Квоти (кількісне чи вартісне обмеження на імпорт (експорт), що застосовується до певного типу товарів або постачальників) використовують для скорочення обсягів певного товару, що імпортується в країну, і можуть застосовуватися в комплексі з тарифами. Подібні обмеження існують на телевізори, які імпортують до Великої Британії, на японські мотоцикли, що імпортують до Італії, цитрусові, що імпортують до Японії, текстиль, походженням з будь-якої країни, що імпортують до Сполучених Штатів Америки. Як і тарифи, квоти призводять до підвищення цін.

Бойкот (повне обмеження чи заборона на ввезення та продаж окремих товарів, вироблених деякими країнами) може бути формальним і неформальним, його може підтримати уряд чи якась галузь. Немає нічого надзвичайного для громадян країн у бойкоті товарів, вироблених в інших країнах, якщо це відбувається за згодою та заохоченням уряду чи суспільних груп. Іноді керівники найбільших фірм в окремих галузях впливають на підвищення симпатій до продукції даної галузі і спонукають до добровільного бойкоту проти аналогічних імпортних товарів. Наприклад, протягом останніх десятиліть американську сталеливарну промисловість було залучено до

компанії із заохоченням купувати американську сталь і продукцію з неї тільки тому, що її вироблено всередині країни.

Яскравим прикладом неформального обмеження був і залишається засіб проти промислового спаду акт „Купуй американське”. Цікаво відзначити, що й до сьогодні цей акт зазнає критики, особливо коли інші країни намагаються запровадити подібні законодавчі акти, а адміністрація США підкреслює незаконність цієї політики. У Великій Британії, наприклад, проводиться кампанія із запобігання купівлі імпортованих товарів тривалого використання і, навіть, спостерігається тиск щодо купування товарів, які виготовлено на території самої Великої Британії філіями іноземних компаній, якщо є можливість придбати товар, вироблений вітчизняною фірмою.

Доволі поширенням було використання прихованого економічного бойкоту з метою досягнення політичних пріоритетів. Наприклад, деякі продукти бойкотувала велика кількість країн на підставі порушення прав національних меншин у країнах, що виготовляли ці товари. Арабські країни та Ізраїль бойкотували одне одного через невирішеність палестинського питання. Куба бойкотувала Бразилію та Південну Корею тому, що ті підтримували антиурядові політичні течії на Кубі, Португалія - дванадцять африканських країн, США - Лівію і Нікарагуа, і цей список можна продовжувати. Необхідно зазначити, що будь-який із згаданих випадків є порушенням процесу світової торгівлі, якщо розглядати його з формальної точки зору.

„Добровільні” експортні обмеження застосовуються, виходячи з міркувань політичного характеру. За певних умов країна не вважає за можливе вдатися до митних тарифів або імпортованих квот, тому вона проводить переговори з торговельним партнером (або партнерами). Мета таких переговорів — досягнення угоди про обмеження поставок закордонних товарів на свій внутрішній ринок. Партнер погоджується „добровільно” піти на такі обмеження, бо інакше країна-імпортер може застосувати або імпортовані квоти, або підвищити ставки митних тарифів [53, с.44].

Механізм дії добровільних експортних обмежень практично ідентичний механізму імпорتنих квот. Єдина різниця полягає в тому, що квотну ренту отримає швидше за все закордонний постачальник. Оскільки в цьому випадку кількість товару, що надходить у країну, обмежена та контролюється експортером, то саме він збільшує ціну до P_{m1} . Таким чином, можна в принципі говорити про те, що і країна-імпортер, і її торговельний партнер потенційно більше зацікавлені у використанні такого інструменту, як добровільні експортні обмеження, аніж імпортні квоти.

Добровільні обмеження (угоди між країнами-партнерами про активні дії експортерів щодо скорочення обсягів вивозу визначених цими угодами товарів) є відносно новим адміністративним протекціоністським засобом, широко використовують країни ЄС та США і, по суті, є не стільки добровільним волевиявленням з боку країн-експортерів, скільки примусовою практикою з боку країн-імпортерів, що мають певні важелі тиску, бо експортерам, які не погоджуються обмежити поставки, загрожують жорсткі протекціоністські санкції в країні імпортера.

Ця форма багато в чому нагадує квотування, але в цьому разі функцію контролю за дотриманням обмежень виконує не країна-імпортер, а країна-експортер. Добровільні обмеження експорту частіше властиві менш розвинутим країнам, коли їх уряди вживають подібні заходи або під тиском уряду більш сильної і впливової країни-партнера, або в обмін на певні поступки. За допомогою „добровільного” самообмеження експорту стримують поставки різноманітних товарів: текстилю, одягу, взуття, сталі, феросплавів, сталевих виробів, побутової електротехніки й електроніки, верстатів, підшипників, транспортних засобів та інших товарів. Домовленості про „добровільне” обмеження експорту набувають різних форм: фактичне встановлення глобальних експортних квот чи індивідуальних квот з фіксуванням кількості, суворий контроль за поставками (моніторинг), зобов'язання експортерів про встановлення мінімальних цін у поєднанні з кількісними лімітами та тощо.

Характеристика інструментів протекціонізму була б неповною, якщо обмежити аналіз його наслідків лише розглядом статичних ефектів. Необхідно підкреслити, що обмеження імпорту потенційно веде до скорочення експорту країни, яка вдалася до протекціонізму. Цей процес пояснюється тим, що внаслідок обмеження імпорту відбувається перерозподіл ресурсів з експортних галузей на користь виробництв, які конкурують з імпортом. До того ж частина цих ресурсів йде на виготовлення товарів — замінників імпорту, які реалізуються за більш високими відносними внутрішніми цінами. Крім цього, торговельні партнери рано чи пізно вдадуться до відповідних контрзаходів, що знов-таки приведе до скорочення експорту в ці країни.

Таким чином, протекціонізм загалом зменшує рівень реального доходу в країні-імпортері, хоча й сприяє перерозподілу прибутків з експортних виробництв на користь галузей, що конкурують з імпортом. Названі зміни, очевидно, не тільки мають місце в короткотерміновому плані, але й зменшують стимули інвестувати кошти в „уражені” протекціонізмом експортні галузі в довготерміновій перспективі. А це, у свою чергу, призведе до скорочення експортного потенціалу даної країни. У цьому зв'язку слід окремо звернути увагу на те, що така ситуація особливо небезпечна для тих галузей, конкурентоспроможність яких у майбутньому визначається сьогднішніми інвестиціями в науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки. А оскільки порівняльні переваги в сучасних умовах базуються переважно на досягненнях науково-технічного прогресу, то його гальмування має катастрофічні наслідки для національної економіки.

По-друге, торговельні обмеження впливають на розподіл прибутку між факторами виробництва. Введення митних тарифів у модель Хекшера – Оліна дає можливість зробити висновок про те, що вигідніше використовувати дефіцитні фактори, ніж надлишкові ресурси. Аналогічним чином, якщо розглянути модель зі специфічними факторами виробництва в умовах протекціонізму, то можна довести, що використання фіксованого фактора в імпорто-конкуруючій галузі супроводжується позитивним ефектом (втратами),

тоді як вплив торговельних обмежень на змінний ресурс залежить від структури споживання.

По-третє, слід пам'ятати, що наслідки протекціонізму в окремих галузях можуть бути меншими, якщо аналізувати зміни загальних обсягів імпорту, а не розглядати весь виробничий ланцюг. Мова йде про випадок, коли збільшення внутрішнього виробництва імпорто-конкуруючого товару вимагає імпорту комплектуючих частин та інших проміжних продуктів. У такій ситуації, хоча торговельні обмеження й ведуть до зменшення імпорту товарів, проти яких спрямовані ті чи інші інструменти торговельної політики, але збільшення виробництва продуктів, аналогічних імпортованим, вимагає збільшення обсягів ввозу необхідних проміжних ресурсів. Зазначимо в цьому зв'язку, що недооцінка такого непрямого імпорту при плануванні розвитку імпорто-заміщуючих виробництв призводить до серйозних помилок у реалізації стратегії економічного розвитку, вихідним принципом якої є імпортозаміщення.

Висновки до розділу 2

Проведене дослідження дає змогу визначити наступні висновки:

1. Оцінка товарів, що переміщуються через митний кордон, тобто визначення їх митної вартості як бази нарахування митних платежів, є однією із найскладніших процедур у міжнародній митній практиці. Митна вартість виступає не лише базою тарифного регулювання, а й використовується з метою ведення митної статистики, здійснення розрахунків у разі застосування відповідних санкцій.

2. Українське законодавство у питаннях митної оцінки базується на принципах та нормах, встановлених в Кодексі про митну вартість СОТ. Остаточне закріплення у національному законодавстві принципів СОТ щодо митної оцінки товарів відбулося з уведенням у дію нового Митного кодексу

України. Методологічною основою визначення митної вартості товару в Україні є також постанова Кабміну України „Про затвердження Порядку декларування митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон України”.

3. Алгоритм механізму застосування митного тарифу має передбачати наступну послідовність: товарна класифікація об'єкта оподаткування, методи оцінки вартості оподатковуваних товарів, методи визначення країни походження товарів, процедура застосування митних ставок. Ефективне застосування митного тарифу не обмежується простою зміною рівнів митних ставок. Досягнення певних цілей: протекціоністських чи фіскальних можливе за умови застосування всіх елементів митного тарифу.

4. Новішими формами обмеження імпорту є нетарифні бар'єри, які постійно вдосконалюють і маскують країни-учасниці міжнародних торгових процесів. Під нетарифними протекціоністськими засобами зазвичай розуміють усі ті правила регулювання і державної практики, через які встановлюється нерівноправний режим відносно вітчизняних та іноземних товарів одного і того самого або подібного типу.

5. Нетарифні засоби торговельної політики є менш прозорими, ніж тарифи, і тому їх визначення і спостереження тенденцій розвитку є більш складним з точки зору реалізації на практиці. Нетарифні засоби регулювання зовнішньої торгівлі можна умовно поділити на дві групи: економічні та адміністративні. Економічні, як і мито, діють через механізм ринку, підвищують ціну на імпортні товари, а адміністративні – безпосередньо обмежують доступ імпортних товарів на внутрішній ринок, хоча й опосередковано можуть мати відповідний ціновий ефект – через зміну балансу попиту і пропозиції на внутрішньому ринку.

6. Урядові обмеження на імпорт можна реалізовувати засобами, серед яких скорочення кількості товарів, що ввозяться до країни, особливі санітарні та інші вимоги, різноманітні системи класифікації в структурі зовнішньої торгівлі, антидемпінгові регулятори, додаткові прикордонні податки та

внутрішні субсидії. Нетарифні бар'єри найбільше впливають в як узаконені обмеження. Найчастіше застосовуються квоти, заборони та різні технічні вимоги і стандарти. Хоча в міжнародній торговельній практиці використовується значна кількість усіляких торгових обмежень, але не всі з них є безпосередньо інструментами протекціоністської політики. Крім згаданих вище традиційних засобів протекціонізму, країни використовують більш завуальовані прийоми, що обмежують конкуренцію на внутрішньому ринку.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

3.1. Пріоритети розвитку зовнішньоекономічних відносин України в глобальному середовищі

На початку 90-х рр. ХХ ст. українська економіка потребувала кардинальних змін на основі комплексного підходу та продуманої стратегії розвитку. Україна як самостійна держава із здеформованою структурою національної економіки, зовнішньої торгівлі, зорієнтованої переважно на країни пострадянського простору, змушена була розпочати ряд економічних перетворень. Саме тоді шанс на виживання залежав від можливості обрати вірний напрямок економічного розвитку та адаптувати до цього вітчизняну економіку. Досвід підтверджує, що економічне оздоровлення неможливе без реалізації стратегічно орієнтованої зовнішньоекономічної політики, зокрема митної.

Розвиток зовнішньоторговельних відносин є одним із чинників макроекономічного зростання в Україні. Від здобуття економічної самостійності країна мала дефіцит торгового балансу.

Після неврегульованої зовнішньоекономічної політики України від періоду здобуття незалежності і до цього часу відбулись позитивні зрушення, що зумовило збільшення експортно-імпортних операцій. До чинників зростання експортного потенціалу України належать такі: зростання експортних цін (вартість одиниці товарного експорту збільшилася на 14%); реальне знецінення гривні щодо іноземних валют; економічне зростання в основних торговельних партнерів України, насамперед у Росії [1].

Позитивна динаміка показників зовнішньої торгівлі має стабільний характер і продовжується протягом 2003-2012р. (рис. 3.1.).

Із 2005 року основні показники зовнішньої торгівлі характеризувалися високими темпами зростання. Це стосується збільшення обсягів як експорту, так й імпорту товарів. Так, зовнішньоторговельний оборот товарами у 2012 р. становив 61,7 млрд. дол. і збільшився порівняно з аналогічним періодом попереднього року на 33,8%. Обсяги експорту товарів у 2012 р. дорівнювали 32,7 млрд. дол. і зросли на 41,6%, або 9,6 млрд. дол.

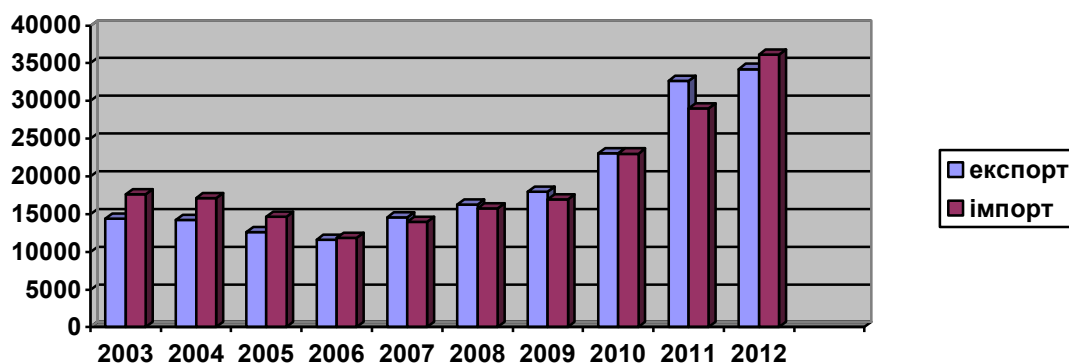

Рис. 3.1. Динаміка імпортно-експортних товаропотоків

Серед чинників, що зумовили значне зростання показників експорту товарів за 2012 р., були такі: доволі висока кон'юнктура на основні товари українського експорту та продовження процесу відновлення міждержавної кооперації в машинобудівній галузі в межах країн СНД. У 2012 р. приріст експорту товарів за основними товарними групами відбувався за рахунок зростання у машинобудівній галузі фізичної складової на 45,2%, вартісної - на 54,8%; у металургійній промисловості фізичної складової на 17,1%, вартісної складової на 82,9%; мінеральних продуктах фізичної складової на 24,2%, вартісної - на 75,8% та хімічній і пов'язаних з нею галузях промисловості фізичної складової на 21,0%, вартісної - на 79,0%.

Обсяги імпорту товарів у 2012 р. становили 29,0 млрд. дол. і зросли на 26,0%, або 6,0 млрд. дол. Серед причин, що зумовили збільшення імпортних поставок в Україну, слід визначити такі: відновлення виробничих схем у машинобудівній промисловості в межах спеціалізації та виробничої міждержавної кооперації в країнах СНД; збільшення інвестиційного імпорту,

переважно вузлів та комплектуючих, які не виробляються на території України і використовуються для виробництва продукції машинобудування, що здебільшого експортується; виконання російськими власниками українських нафтопереробних заводів своїх інвестиційних зобов'язань, насамперед щодо забезпечення сировиною тощо.

Структура імпорту товарів за 2012 р. була оптимальною, оскільки в ній 85,7% містили сировина та продукція промислово-технічного призначення.

Збільшення імпорту товарів у 2012 р. пов'язано із збільшенням надходжень у цей період неблагородних металів та виробів з них у 1,5 разу; машин, устаткування та механізмів - у 1,4 разу; мінеральних продуктів - на 27,9%; текстилю та текстильних виробів - на 16,5%. У результаті цього, в загальному обсязі імпорту товарів збільшилася частка електричних машин та устаткування - з 4,4% до 5,3%; реакторів ядерних котлів та устаткування - з 10,7% до 11,1 %; транспортних засобів - з 7,4% до 7,7%; пластмас і виробів з них - з 3,4% до 3,7%; чорних металів - з 2,2% до 2,8%; проте зменшилася питома вага паперу та картону - з 3,1% до 2,3%; текстилю і текстильних виробів - з 3,7% до 3,4%; взуття - з 0,3% до 0,1 %.

Основу зовнішньоторговельного обігу в 2012 р. становили паливно-енергетичні товари; машини, устаткування та транспорт; продукція хімічної промисловості; продовольчі товари; сільськогосподарська продукція; метали та вироби з них, сумарна питома частка яких дорівнювала більш ніж 87% від загальної вартості товарів (рис. 3.2.) [83, с.29].

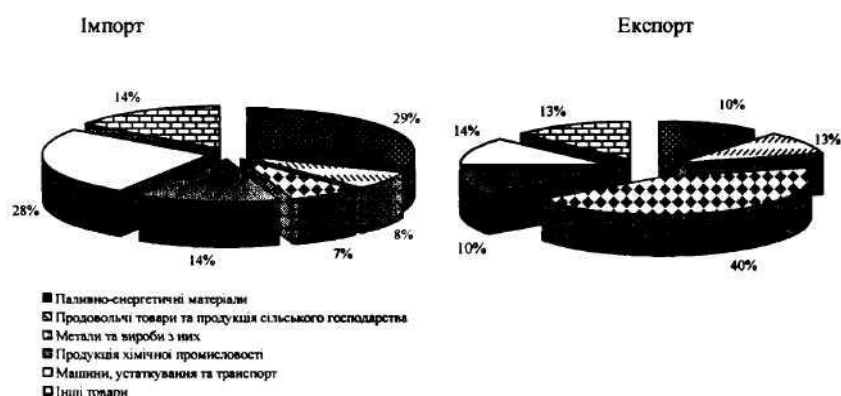

Рис. 3.2. Структура експортно-імпортних операцій

Торгівля України послугами демонструє динамічне їхнє зростання у вартісному вимірі (табл. 3.1.). Значну частку в географічній структурі експорту та імпорту товарів і послуг мають країни СНД та країни-члени ЄС.

Таблиця 3.1.

Динаміка участі країн СНД та ЄС у зовнішній торгівлі України

(млн. дол.)

Рік	Всього	Країни СНД	Країни ЄС	Рік	Всього	Країни СНД	Країни ЄС
експорт товарів				експорт послуг			
2003	14400,8	7405,2	3019,2	2003	4746,6	3476,7	582,2
2004	14231,9	5585,7	3179,5	2004	4738,4	3333,3	740,5
2005	12637,4	4202,3	3489,2	2005	3819,8	2351,7	766,6
2006	11581,6	3252,2	3277,3	2006	3613,9	2250,8	733,1
2007	14572,5	4497,5	4014,0	2007	3486,8	2141,4	726,3
2008	16264,7	4675,4	4941,8	2008	3544,4	2151,9	762,0
2009	17957,1	4377,4	5764,3	2009	4055,3	2430,1	932,6
2010	23066,8	6044,4	7869,9	2010	4248,0	2323,5	1143,8
2011	32666,1	8557,0	9779,3	2011	5307,9	2515,5	1522,3
2012	34228,4	10730,6	9201,6	2012	6134,7	2849,2	1726,1
імпорт товарів				імпорт послуг			
2003	17603,4	11175,9	4285,8	2003	1204,5	344,8	244,7
2004	17128,0	9879,4	5017,3	2004	1418,4	397,5	290,6
2005	14675,6	7897,0	4681,2	2005	1430,9	366,2	366,0
2006	11846,1	6743,2	3332,7	2006	1113,2	236,4	311,0
2007	13956,0	8039,9	3930,7	2007	1150,9	215,5	365,3
2008	15775,1	8832,2	4654,8	2008	1147,5	232,8	369,6
2009	16976,8	8968,2	5418,0	2009	1191,6	295,6	385,2
2010	23020,1	11508,5	7758,8	2010	1458,0	336,8	508,5
2011	28996,8	15208,0	9373,6	2011	2058,6	407,2	886,1
2012	36136,3	17029,3	11871,3	2012	2935,0	520,7	1284,2

У товарній структурі експорту в країни ЄС переважають чорні метали (21,2%); енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегоню (19,3%); руда, шлаки (6,9%); текстильний одяг (5,7%); деревина т; вироби з неї (4%); вироби з чорних металів. Відповідно в імпорт переважають механічне обладнання, електричні машини та устаткування, наземні транспортні засоби, полімерні матеріали фармацевтична продукція, папір та картон (табл. 3.2.).

Таблиця 3.2.

Товарна структура зовнішньої торгівлі країн ЄС з Україною

Імпорт у країни ЄС					Експорт з країн ЄС				
Гармонізована система Розподіл	Світ	Україна			Гармонізована система Розподіл	Світ	Україна		
		млн. євро	%	частка в сукупному імпорті			млн. євро	%	частка в сукупному імпорті
Всього	1174633	7666	100,0	0,65	Всього	1061013	13033	100,0	1,23
TDCXV	68785	2508	32,7	3,65	TDC XVI	323959	4547	34,9	1,40
TDCV	285051	1877	24,5	0,66	TDC VI	147050	1484	11,4	1,01
TDCVI	86677	542	7,1	0,63	TDC XVII	161883	1376	10,6	0,85
TDCXI	72989	465	6,1	0,64	TDC VII	41311	964	7,4	2,33
TDCXVI	286796	402	5,2	0,14	TDC XI	36294	906	7,0	2,50
TDCII	27439	398	5,2	1,45	TDC XV	70938	838	6,4	1,18
TDCIX	11609	314	4,1	2,71	TDC X	24077	524	4,0	2,18
TDCXVII	95001	179	2,3	0,19	TDCIV	33629	417	3,2	1,24
TDCIII	3921	161	2,1	4,10	TDC XX	18195	329	2,5	1,81
TDCVIII	10001	122	1,6	1,22	TDC XIII	15222	263	2,0	1,73
TDCIV	25668	117	1,5	0,46	TDC XVIII	51674	238	1,8	0,46
TDCXX	29299	86	1,1	0,3	TDC V	42518	216	1,7	0,51
TDCVII	29457	68	0,9	0,23	TDCII	10465	159	1,2	1,52
TDCXIV	29685	53	0,7	0,18	TDCI	12366	148	1,1	1,119
TDCXII	13894	49	0,6	0,35	TDC XII	5824	138	1,1	2,37
TDCXIII	8215	22	0,3	0,26	TDCIX	8360	135	1,0	1,61
TDCX	13668	19	0,2	0,14	TDCVIII	8826	94	0,7	1,07
TDC	44962	18	0,2	0,004	TDCXIV	28388	85	0,7	0,30
XVIII TDC I	16739	14	0,2	0,09	TDC HI	2492	32	0,2	1,28
TDC XIX	704	1		0,17	TDC XIX	1702	7	0,1	0,41
TDC XXI	3116			0,01	TDC XXI	4275	3		0,007

Дискусії щодо вступу України в СОТ (а згодом в ЄС) зумовили загострення іншого, не менш важливого питання: яким чином Україна розвиватиме співробітництво із країнами – колишніми республіками СРСР? На нашу думку, дилема СОТ-країни СНД нині отримала радше політичне, ніж економічне забарвлення. Обґрунтуємо таку позицію. Насамперед слід зазначити, що українська економіка тривалий період розвивалася за налагодженою моделлю зовнішніх економічних зв'язків, а політика колишнього Радянського Союзу була спрямована не на розвиток окремих республік, а посилення їхньої взаємозалежності, наприклад, шляхом сировинної залежності (коли виробництво розміщувалося в одній, а сировина в іншій республіках). У 1990 р. Україна експортувала в радянські республіки 83% від

загального експорту, а частка імпорту з цих республік становило близько 80% від сукупного імпорту. Навіть після розпаду СРСР такі зв'язки тривали певний період, зберігаючи обсяги та напрямки взаємодії. Згодом спостерігається послаблення таких відносин, що й спонукало Україну до пошуку нових форм ведення зовнішньоекономічної діяльності та умов співпраці. Таке явище є об'єктивним процесом, зважаючи на те, що вихід національних компаній за межі своєї країни, раніше типовий для багатонаціональних компаній, освоєння нових ринків у найвитонченіших формах, пристосування до конкретних умов стає правилом [35, с.76].

З розпадом СРСР Україна втратила налагоджені зовнішньоторговельні відносини з колишніми республіками, а згодом і з країнами, що були основою західного „соціалістичного табору”. Такі процеси були поштовхом до пошуку нашою країною нових торговельних партнерів та розширення спектра зовнішніх відносин. З поміж усіх колишніх республік традиційно тісними залишаються економічні відносини України з Росією, оскільки це дві сусідні суверенні держави, що, на думку А. Гальчинського, мають багато спільного в історичній долі своїх народів, завжди були і залишатимуться залежними одна від одної [44].

Незважаючи на спільні зусилля обох країн, показники як щодо експорту, та й по імпорту, суттєво змінилися, що свідчить про неспроможність досягти рівня 1996 р., хоча протягом 2008-2012 рр. Росія була найбільшим ринком збуту промислової продукції України. Частка цієї групи товарів у товарній структурі експорту в Росію постійно зменшувалася - з 16,08% у 2008 р. до 8,3% у 2012 р. За таких умов (ураховуючи і входження Росії в світову спільноту) вважаємо що, державам доцільно не взаємно звинувачувати одна одну (як приклад, проведення антидемпінгових розслідувань), а об'єднати зусилля для ефективної інтеграції та співпраці із країнами Заходу та міжнародними організаціями, зокрема із СОТ.

Таке рішення має бути виправдане тим, що економічна самостійність України дала їй змогу, по-перше, диверсифікувати зовнішні відносини із країнами, тобто запровадити багатовекторну політику (табл. 3.3.) [71].

Таблиця 3.3.

**Динаміка частки регіональних інтеграційних об'єднань
у зовнішньоторговельному обороті України**

Регіональні інтеграційні об'єднання	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
Всього	100	100	100	100	100	100
Країни ЄС	13,6	19,4	19,3	18,4	20,0	21,7
Країни СНД	58,1	44,3	42,7	43,9	42,2	38,2
Країни ЄврАзЕС	49,6	41,8	38,5	37,9	34,2	30,5
Країни ГУАМ	2,3	2,1	1,6	2,2	2,3	1,8

По-друге, СНД або ЄЕП не є глобальними організаціями, як СОТ, а мають чітко виражений регіональний характер, тому доцільність вступу варто розглядати з позицій порівняння переваг вступу в аналогічні регіональні інтеграційні об'єднання (наприклад, Європейський союз). Разом з тим, участь у регіональних інтеграційних об'єднаннях не є перешкодою для участі в СОТ (наприклад, країни НАФТА). Незважаючи на близькість кордонів Європейського союзу та тривалий переговорний процес, набуття членства у ньому залишається віддаленою перспективою. Так, аналізуючи перспективи вступу нашої країни в СОТ, слід уникати політичних спекуляцій: або СОТ, або ЄЕП, бо питання може бути поставлене таким чином: або ЄС, або ЄЕП.

Ця ситуація змусила Україну шукати альтернативні напрямки співробітництва, йдеться, зокрема, про ратифікацію Угоди про створення Єдиного економічного простору, тобто можливість створення зони вільної торгівлі, скасування всіх тарифних і нетарифних обмежень у контексті посилення регіональної співпраці. Це означає встановлення спеціального режиму для іноземних суб'єктів ЗЕД на території України. Загалом запроваджено такі правові режими:

- національний – іноземні суб'єкти господарської діяльності мають не

менший обсяг прав та обов'язків, ніж суб'єкти господарської діяльності України;

– найбільшого сприяння – іноземні суб'єкти господарської діяльності мають обсяг прав, преференцій та пільг щодо мита, податків та зборів, якими користується або користуватиметься іноземний суб'єкт господарської діяльності будь-якої іншої держави, якій надано зазначений режим, за винятком випадків, коли мито, податки, збори та пільги щодо них встановлюються в межах спеціального режиму, поданого нижче;

– спеціальний – застосовується до територій спеціальних економічних зон, територій митних союзів, до яких належить Україна, а також у разі встановлення будь-якого спеціального режиму згідно з міжнародними договорами за участю нашої країни.

Однак вважаємо, що така поспішність в ухваленні рішення створила певні перешкоди до вступу України в СОТ та ЄС. Можливо, саме тому ЄС призупинив переговорний процес з Україною. Згідно з Угодою у ст. 4 йдеться про створення єдиного регулюючого органу, а рішення з поточних питань ухвалюватимуться з урахуванням економічного потенціалу країн-учасниць, що не передбачає вигоди для України. З іншого боку, ігнорування східним напрямком співробітництва небажано, зважаючи на структуру зовнішньої торгівлі України товарами.

Країни-учасниці ЄСП становлять 21,5% у структурі українського експорту товарів та 41,2% – у структурі імпорту. Якщо ж проаналізувати цей показник за країнами-членами ЄС, то на них припадає відповідно 34% і 53,5%. Проте при такому аналізі ми дотримуємося іншої позиції. Введемо поняття показника середньої частки експорту та імпорту товарів, що припадає на одну країну союзу.

$$\overline{P}_{\text{експ.}} = \frac{\sum \text{експорту в країні союзу}}{\sum \text{загального експорту}} \times 100 + \text{кількість країн};$$

$$\overline{P}_{\text{имп.}} = \frac{\sum \text{імпорту в країні союзу}}{\sum \text{загального імпорту}} \times 100 + \text{кількість країн}.$$

Врахуємо такі дані: загальна сума експорту з України дорівнює 23080187,31 тис. дол. США, в країни-члени ЄС - 7871434,5 тис. дол., у країни-

учасниці ЄЕП - 4958682,1 тис. дол., а суми імпорту відповідно становлять 23020771,01 тис. дол.; 12320730 тис. дол.; 9481872,5 тис. дол. Для розрахунку за країнами-членами ЄС ми брали до уваги нове розширення, тобто 25 країн. Здійснивши розрахунки, отримуємо такі показники: за Європейським союзом - 1,36% та 2,12% за ЄЕП - 7,2% і 3,7%. Наприклад, на Росію припадає 18,7% від загального українського експорту. Таку тенденцію можна пояснити традиційними зв'язками з колишніми радянськими республіками, які певною мірою вичерпуються.

Щодо формування ЄЕП як альтернативи ЄС слід зазначити, що ідея економічної єдності в межах країн СНД не нова, але настільки широка за обсягом інтеграція зумовлює виникнення суттєвих проблем, основними з яких є такі:

1) відмінність у геополітичній і зовнішньоекономічній орієнтації країн колишнього СРСР;

2) відсутність єдиної правової бази в країнах СНД (на відміну від спільних Директив Європейського союзу);

3) реалізація досягнутих домовленостей гальмується їхньою тривалою ратифікацією;

3) посилюється нерівномірність економічного розвитку країн-членів СНД [3, с.95-99].

Незважаючи на відтермінування впровадження єдиного економічного простору в економічній стратегії України, в 2012 р. цей процес поновлений шляхом підготовки проектів, законів, які становитимуть основу правової бази ЄЕП. Проте слід зазначити, що зміст Угоди, зокрема ст. 4, є суперечливим для України, оскільки рішення з усіх питань приймаються голосуванням, а кількість голосів кожної зі сторін визначається з урахуванням їх економічного потенціалу. Таким чином, підтверджується першість Росії у вирішенні будь-яких питань.

Саме на це було звернуто увагу КМУ у Висновку на проект Закону України „Про ратифікацію Угоди про формування Єдиного економічного

простору”, оскільки ст. 4 Угоди ставить під сумнів державний суверенітет України і суперечить ст. 1 і 2 Конституції України. Дискусійними були питання застосування антидемпінгових та компенсаційних заходів, адже за умови вступу України у СОТ вона змушена застосовувати ці та інші захисні заходи щодо країн, які не є членами СОТ. За інших умов можливе порушення норм права ГАТТ/СОТ. Разом з тим, відсутність базових принципів формування митно-торговельних відносин між членами ЄСП зумовлює невпевненість щодо його демократичності. Україна на прикладі зовнішньої економічної політики ХІХ-ХХ ст. мала отримати повчальний урок співпраці з Росією.

Саме тому нинішня політика вітчизняного уряду спрямована на гальмування процесу вступу у СОТ та євроінтеграції, а формування ЄСП залишається формальним. Ми погоджуємося з думкою, що „ЄСП - це звичайна політтехнологічна пастка з метою дискримінації європейського вибору України в очах Європи”, і вважаємо, що багатовекторність вітчизняної зовнішньоекономічної політики має будуватися лише на основі власних інтересів.

3.2. Шляхи удосконалення тарифного регулювання експортних та імпорتنих операцій України

У процесі лібералізації зовнішньоторговельного режиму набули особливої актуальності проблеми формування ефективного митного тарифу, котрий би, насамперед, сприяв розвитку зовнішньої торгівлі та забезпечував необхідний рівень захисту вітчизняного виробництва від іноземної конкуренції. Побудова ефективною системи тарифного регулювання загалом зводиться до оптимізації ставок імпортного та експортного мита, що ускладнюється їх детальною диференціацією. Проблеми оптимізації ставок мита широко розглядаються в економічній літературі. Проте, хочемо зазначити, що в їх

рамках дослідження питань оптимізації митних тарифів здебільшого мають фрагментарний або загальнотеоретичний характер.

Таким чином, з'ясуємо вплив мита на суспільний добробут з використанням неокласичної оптимізаційної моделі часткової рівноваги.

Вона розкриває механізм дії імпортного мита загалом, залишаючи поза увагою окремі аспекти тарифного регулювання. Недоліком такої моделі є те, що її застосування на практиці з метою оптимізації імпортного тарифу на певний товар потребує значного коректування, оскільки модель не враховує протекційного впливу митних податків загалом, внутрішніх системних зв'язків митних ставок у межах національного митного тарифу, а також діючої величини ввізних тарифів та взятих країною на себе міжнародних зобов'язань стосовно рівня тарифного оподаткування.

Виходячи з вищесказаного, при встановленні безпосередньо конкретної ставки мита потрібно враховувати принципи побудови митного тарифу загалом.

Більшість країн, в тому числі й Україна, обрали політику вільної торгівлі, яка полягає у мінімізації ставок мита. Така політика передбачає обов'язкове пониження загального рівня митних тарифів та можливість збереження високих імпортних тарифів у виключних випадках для захисту пріоритетних галузей економіки.

Вихідними даними для розрахунку ставок мита на певний товар є рівень цін на світовому та національному ринках. Згідно з вітчизняними методиками основою для встановлення величини митних тарифів виступає різниця між національними і світовими цінами, що коригується в залежності від виду товару. Загалом у даному контексті виділяють три групи товарів: конкурентоспроможні, пріоритетні та товари „критичного імпорту”. Ставку мита, визначену на основі різниці національних та світових цін, застосування якої ставить вітчизняного та зарубіжного виробника у рівні конкурентні умови, назвемо теоретичною ставкою мита.

Для конкурентоспроможних товарів, які не потребують особливої протекції, ставки ввізного мита встановлюють на рівні різниці між національними та світовими цінами, стабілізуючи таким чином умови конкуренції для вітчизняних та імпортованих товарів.

Для пріоритетних вітчизняних товарів, які потребують тимчасового захисту від іноземної конкуренції та мають важливе стратегічне значення для національної економіки, ставки мита встановлюються вищими за різницю між національними та світовими цінами з метою забезпечення необхідного рівня протекції. Проте, навіть у такому випадку не варто встановлювати надто високі митні тарифи заборонного характеру, оскільки вони, зазвичай, призводять до невиправданого порушення умов внутрішньої конкуренції.

Для товарів „критичного імпорту”, виробництво яких у даній країні неможливе або недоцільне, та товарів, в імпорті яких країна зацікавлена, мито встановлюється в незначних розмірах, що є меншими за різницю між національними та світовими цінами або ж не запроваджується зовсім. Таким чином стимулюється імпорт товарів зазначеного виду.

Виходячи лише з величини ввізної ставки мита, неможливо визначити рівень протекціонізму стосовно конкретного виду товару. Для цього необхідно враховувати світові та національні ціни на нього. Тобто, однаковий за розміром митний тариф в залежності від виду товару в одному випадку може забезпечувати захист від іноземної конкуренції, в іншому – вирівнювати умови конкуренції для зарубіжних та вітчизняних виробників, а в третьому – стимулювати імпорт продукції [46, с.286].

За критерієм співвідношення ввізного тарифу з різницею між національними та світовими цінами у Митному тарифі України ставки імпортованого мита можна класифікувати на протекційні, помірні та низькі.

Помірне ввізне мито встановлено на конкурентоспроможні товари, протекційне – на пріоритетні, а низьке – на товари „критичного імпорту”.

Згідно з даною класифікацією, для протекційних ставок мита основний тарифний коридор знаходиться у межах 10-60%, для помірних – 5-30%, для низьких – 0-20%.

Більш того, фактичний рівень протекції певного товару визначається як величина у відсотках, на яку збільшується в результаті функціонування митного тарифу загалом створена додана вартість одиниці даної вітчизняної продукції [57, с.45]. Якщо український виробник при виготовленні товару використовує імпортовану сировину та комплектуючі, то рівень захисту такого товару від іноземної конкуренції зменшиться, виходячи з величини ввізних тарифів на цю сировину і комплектуючі та їх частки у вартості готового продукту. Отже, при встановленні чи зміні ставки мита на конкретний товар необхідно також враховувати загальний рівень тарифів, тобто оптимізація митних тарифів потребує системного підходу.

Варто зазначити, що здебільшого науковці при розгляді оптимізаційних моделей тарифного регулювання використовують лише показники обсягів імпорту, національного виробництва товарів та рівень цін на них і не беруть до уваги певних важливих факторів, як от міжнародні зобов'язання країни, діючий митний тариф та інших, що унеможлиблює використання таких моделей на практиці. З об'єктивною необхідністю виникає потреба у розробці алгоритму оптимізації ставок ввізного мита в період становлення митно-тарифної системи, що враховував би основні фактори, які визначають застосування імпортованих тарифів.

Алгоритм розрахунку оптимальних ставок ввізного мита подано у додатку В. Запропонована економіко-математична модель, подібно до окремих вітчизняних методик, передбачає три підходи до оптимізації імпортованих тарифів в залежності від виду товарів: для пріоритетних товарів, для конкурентоспроможних товарів та для товарів „критичного імпорту”.

Основою для визначення оптимального митного тарифу у розробленій економіко-математичній моделі традиційно обрано різницю між вітчизняною та світовою ціною на певний товар. Проте, у даній моделі, на відміну від інших,

взято до уваги протекційну дію ПДВ та існуючі „перекоси” у вітчизняній практиці формування ціни на окремі види товарів.

Розрахунок теоретичної ставки мита, скоригованої із врахуванням протекційної дії ПДВ, здійснюється за формулою:

$$R = \begin{cases} \frac{(ВЦ / 1,2 - СЦ) * 100\%}{СЦ}, & \text{для додатних значень;} \\ 0\%, & \text{для від'ємних значень,} \end{cases} \quad (3.1)$$

де R – скоригована теоретична ставка мита із врахуванням протекційної дії ПДВ та нормальної торговельної надбавки (у адвалерному вираженні);

ВЦ – вітчизняна ціна на певний товар;

СЦ – світова ціна на певний товар.

На основі скоригованої теоретичної ставки визначаємо безпечний тарифний коридор, виходячи з виду товару – пріоритетний, конкурентоспроможний, товар „критичного імпорту” (табл. 3.4).

Таблиця 3.4.

Розрахунок безпечного тарифного коридору, виходячи з виду товару та скоригованої теоретичної ставки мита

(%)

Вид товару	Безпечний тарифний коридор	
	мінімальне значення митного тарифу (C _{min})	максимальне значення митного тарифу (C _{max})
Пріоритетний товар	R	R + 15%
Конкурентоспроможний товар	R	
Товар „критичного імпорту”	0	R – 1%, якщо R ≥ 1; 0, якщо R < 1

Для пріоритетного товару митний тариф доцільно встановлювати в межах від скоригованої теоретичної ставки і вище. При цьому, як було зазначено раніше, рівень тарифного захисту не повинен перевищувати 15%. Для конкурентоспроможного товару потрібно вирівняти умови конкуренції, тобто встановити ставку мита на рівні скоригованої теоретичної ставки (фактично тут наявна єдина ставка мита). Для товару „критичного імпорту” тарифний коридор

встановлюється в межах від 0% до рівня дещо нижчого від скоригованої теоретичної ставки з метою стимулювання імпорту даного виду продукції.

Перспективну оптимальну ставку ввізного мита (Т) слід визначати в межах безпечного тарифного коридору із врахуванням діючого митного тарифу (t) і ставки мита, яку Україна зобов'язалась встановити згідно з Концепцією трансформації Митного тарифу України відповідно до системи ГАТТ/СОТ.

Якщо діюча ставка мита є специфічною і встановлена у євро, розраховують її адвалерний еквівалент за формулою:

$$t = \frac{t_c * 100\%}{CЦ}, \quad (3.2)$$

де t_c – специфічна ставка мита;

t – адвалерна ставка мита.

Перспективна оптимальна ставка імпортного мита визначається:

– для пріоритетних товарів:

$$\begin{cases} C_{\min}, \text{ якщо } K < C_{\min}; \\ T = K, \text{ якщо } C_{\min} < K < C_{\max}; \\ C_{\max}, \text{ якщо } C_{\max} < K; \end{cases} \quad (3.3)$$

– для конкурентоспроможних товарів:

$$T = C_{\min} = C_{\max}; \quad (3.4)$$

– для товарів критичного імпорту:

$$T = \min \{C_{\max}; K; t\} \quad (3.5)$$

Після того, як перспективна оптимальна ставка ввізного мита розрахована, визначається її відхилення від діючої ставки з метою успішної імплементації у національний митний тариф. На основі відхилення розробляється оптимізаційна стратегія – відповідний план дій щодо запровадження оптимальної ставки (додаток В). Якщо необхідно значно зменшити митний тариф (більш як на 20%), то це варто зробити у декілька прийомів, а не відразу. Такий крок допоможе вітчизняним виробникам поступово адаптуватися до нових умов торгівлі.

Розглянемо детальніше порядок оптимізації ставки ввізного мита на прикладі тарифу на м'ясо, зокрема яловичину морожену (підпозиція „020210”).

Середній рівень вітчизняних цін на даний товар становить 38,8 грн. За 1 кг, світових цін – 14,1 грн. за 1 кг (табл. 3.5). Відразу можна відмітити значну різницю між вітчизняними та світовими цінами на яловичину. Окрім іншого, цьому сприяють високі ставки ввізного мита, які порушують умови конкуренції на внутрішньому ринку і дозволяють вітчизняним продавцям м'яса („перекупникам”) за рахунок встановлення значних розмірів торговельної надбавки у структурі роздрібною ціни одержувати надприбутки. При цьому безпосередній український виробник даного виду сільськогосподарської продукції, як правило, збуває її оптом за невисокими цінами.

Таблиця 3.5.

**Середній рівень вітчизняних і світових цін на яловичину морожену
(підпозиція „020210”)**

Середній рівень цін	грн. за 1 кг	євро за 1 кг
Світова ціна	14,1	0,67
Вітчизняна ціна	38,8	3,08
Скоректована вітчизняна ціна (за умови нормальної торговельної надбавки на м'ясо – 20%)	6,77	1,11

Тому для визначення ставки мита, яка б вирівнювала умови конкуренції для вітчизняних та зарубіжних виробників, скоректуємо вітчизняну ціну. Сьогодні торговельна надбавка на м'ясо у вітчизняній практиці складає 70-80%, тоді як у світі вона складає 15-20%. Якщо рівень надбавки привести у відповідність до міжнародних норм, внутрішня ціна на яловичину буде становити 6,77 грн. за кг.

Митним тарифом України передбачено специфічні ставки мита на м'ясо, зокрема на яловичину встановлено пільгову ставку мита у розмірі 1 євро за 1 кг, а повну – 2 євро за 1 кг. Ми зосередимо увагу на пільговій ставці, оскільки більшість імпорتنих операцій по даній підпозиції здійснюється саме у пільговому режимі, а також виходячи з того, що вирівнювати умови

конкуренції доцільно з використанням найнижчого митного тарифу на даний вид товару.

Діючий митний тариф на яловичину морожену (підпозиція „020210”) в адвалерному еквіваленті складає 149,3%. Такий рівень протекції є надмірним, він не стимулює національного виробника м’яса до пошуку та впровадження досконаліших технологій виробництва, стримує прогресивні зрушення у цій сфері. Теоретична ж ставка мита на даний вид товару, розрахована як різниця між національними та світовими цінами на нього, є ще вищою та складає 2,41 євро, або 360% у адвалерному еквіваленті (табл. 3.6). Скоригувавши одержану теоретичну ставку, виходячи з нормальної величини торговельної надбавки та враховуючи протекційну дію ПДВ, одержуємо тариф – 0,26 євро (у адвалерному еквіваленті – 38%).

Таблиця 3.6.

Фактичний та розрахунковий рівень пільгового імпортного митного тарифу на яловичину морожену (підпозиція „020210”)

Ставка мита	Діючий митний тариф	Розрахунковий митний тариф			Ставка мита, передбачена у Концепції трансформації митного тарифу України відповідно до системи ГАТТ/СОТ (у %)		
		Теоретична ставка мита	Скоректована теоретична ставка мита		На 1997 – 2002 рр.	на 2002 – 2007 рр.	на 2007 – 2012 рр.
			Виходячи з рівня торговельної надбавки 20%	Враховуючи нормальний рівень торговельної надбавки (20%) та протекційну дію ПДВ			
Специфічна ставка мита, євро	1	2,41	0,44	0,26	0,4	0,27	0,13
Ставка мита в адвалерному еквіваленті, %	149,3	360	66	38	60	40	20

При встановленні пільгової ставки імпортного мита на яловичину у розмірі 0,26 євро вітчизняні та імпортні виробники, товари яких оподатковуються за пільговими ставками, будуть знаходитись у рівних конкурентних умовах. Оскільки яловичина є пріоритетним товаром, який потребує захисту, то імпортний тариф на нього доцільно встановлювати в межах тарифного коридору від 0,26 до 0,35 євро.

Концепцією трансформації митного тарифу України відповідно до системи ГАТТ/СОТ передбачено, що ставка мита на яловичину у 1997-2002 рр.

повинна була зменшитись до рівня, що не перевищує 60% митної вартості (0,4 євро за кг), у 2002-2007 рр. – відповідно 40% (0,27 євро за кг), а у 2007-2012 рр. – 20% (0,13 євро за кг). З огляду на об'єктивні причини зменшення ставки не відбулось і зобов'язання України по даному виду товару є невиконаним. Зниження ставки мита на даний товар до обумовленого рівня (20%) у найближчій перспективі є небажаним. Тому, на нашу думку, Україні потрібно провести переговори із зацікавленою стороною на предмет надання альтернативної поступки. Перспективна оптимальна ставка для яловичини на даному етапі визначена нами у розмірі 0,26 євро. Її зменшення доцільно проводити у 6 прийомів (приблизно по 20% щорічно) з інтервалом через рік.

Отже, алгоритм оптимізації ставок імпортного мита в період лібералізації та становлення національного Митного тарифу передбачає наступні етапи:

1. Визначення теоретичної ставки мита на основі різниці світових та вітчизняних цін на конкретний вид товару.
2. Коректування теоретичної ставки мита з врахуванням протекційної дії інших митних податків та резервів зменшення торговельної надбавки у структурі ціни товару до рівня, що відповідає міжнародній практиці.
3. Визначення безпечного тарифного коридору на базі скоректованої теоретичної ставки, в межах якого доцільно встановлювати імпортний тариф, виходячи з виду товару.
4. Встановлення перспективної оптимальної ставки мита з врахуванням міжнародних домовленостей та зобов'язань України щодо рівня митного тарифу на даний вид товару та вітчизняних реалій.
5. Запровадження оптимальної ставки мита на даний вид товару у випадку, коли це можна здійснити у один прийом, або розробка і реалізація програми поступового приведення діючої ставки мита до визначеного рівня, якщо діюча ставка значно відрізняється від оптимальної.

3.3. Напрями удосконалення засобів нетарифного регулювання в регуляторній системі СОТ

Нетарифні заходи регулювання торгівлі відрізняються значною різноманітністю. До них, як відомо, належать заходи з прямого обмеження імпорту: ліцензії та квоти, „добровільні” обмеження експорту, встановлення мінімальних імпорتنих цін, імпорتنі депозити, імпорتنі податки, валютні обмеження, антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні захисні заходи, адміністративні формальності, технічні, санітарні та фітосанітарні норми; та заходи стимулювання експорту: субсидії, державне кредитування експорту та страхування експортних кредитів, податкові пільги, організаційно-інформаційне сприяння, забезпечення частки національної участі та інші заходи стимулювання національного виробництва.

Нетарифні заходи приймають форму не лише вимог до якості товару, але й правил оформлення документації, виконання митних формальностей, вимог до виробничих процесів і т.ін. Така кількість видів нетарифних бар'єрів стала причиною укладання в рамках системи ГАТТ/СОТ низки угод для регулювання та регламентації їх застосування, зокрема: Угоди про ліцензування імпорту, Угоди про перевідвантажувальну інспекцію, Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, Угоди про технічні бар'єри в торгівлі, Угоди про застосування Статті VI Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (щодо антидемпінгових заходів), Угоди про субсидії та компенсаційні заходи, Угоди про захисні заходи, Угоди про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи тощо.

Як ми визначили, загальною вимогою до цих методів регулювання зовнішньої торгівлі є дотримання країнами принципів недискримінації, доступу до ринку, прозорості, сприяння економічному розвитку та зростанню міжнародної торгівлі. Розглянемо, чи відповідає практика застосування нетарифних заходів країнами-членами СОТ декларативним цілям та принципам цієї організації.

Враховуючи, наскільки різними є нетарифні заходи, в загальному плані їх можна оцінити лише ступенем охоплення товарів в товарній номенклатурі. Таке дослідження було проведено ООН (табл. 3.6.).

Таблиця 3.6.

Застосування нетарифних заходів

Товари	Нетарифні заходи при експорті в регіони та групи країн, % від тарифних позицій на рівні 6 знаків ГС						
	Розвинені країни	Південна Азія	Близький Схід та Північна Африка	Латинська Америка та Кариби	Європа та Центральна Азія	Східна Азія та Тихоокеанський регіон	Південна Африка
Сільськогосподарська продукція та риба	48,24	14,87	57,69	34,24	32,93	24,42	18,58
Мінеральна продукція та паливо	6,72	3,29	5,73	6,64	6,72	4,52	0,16
Промислова продукція	10,67	7,20	10,96	11,68	7,15	5,57	1,74
Інша продукція, не зазначена раніше	10,05	7,52	10,22	12,87	7,20	5,58	1,91

Так, якщо рівень застосування нетарифних заходів щодо експорту сільськогосподарської продукції та риби до країн Латинської Америки та Карибського басейну становить 34,24%, це означає, що стосовно 34,24% товарних позицій такої продукції на рівні 6 знаків Гармонізованої системи кодування та опису товарів застосовується хоча б один нетарифних захід в цьому географічному регіоні.

З наведеної таблиці видно, що найбільше нетарифними заходами регулюється експорт в країни Близького Сходу та Північної Африки. Водночас, більшість економістів погоджується, що розвинуті країни є найбільш активними „користувачами” нетарифних заходів. Насамперед, це стосується продуктів харчування, фармацевтичних товарів, текстильної продукції та одягу, автомобілів, побутових електроприладів та електрообладнання [98, С. 43].

Розглянемо окремо деякі нетарифні заходи, які застосовуються країнами-членами СОТ.

За даними Секретаріату СОТ, внутрішня підтримка сільськогосподарського виробництва, що здійснює вплив на торгівлю,

становить 104 млрд. дол. США або майже 20 % обсягу світової торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Більшість такої підтримки здійснюється розвиненими країнами, які мають для цього необхідні фінансові ресурси. Так, на країни Великої Четвірки - США, Японію, ЄС та Канаду – припадає 84% цієї підтримки. Найбільшу кількість субсидій отримують м'ясні, молочні, зернові продукти та цукор - 82% загальної суми субсидій [91, с. 107].

В 2012 році країни ОЕСР витратили 311 млрд. дол. США на підтримку сільськогосподарського виробництва. При цьому 31% загальної виручки фермерських господарств в цих країнах становила державна підтримка. Іншими словами, на кожний зароблений фермерським господарством долар 31 цент надходив у вигляді підтримки з боку держави. По окремих країнах цей показник складав (в порядку зменшення): Швейцарія – 69%, Норвегія – 67%, Корея – 64%, Японія – 59%, Ісландія – 59%, ЄС – 35%, США – 21%, Мексика – 19%, Чехія – 17%, Канада – 17%, Туреччина – 15%, Угорщина – 12%, Польща – 10%, Австралія – 4% та Нова Зеландія – 1% [52, с. 20].

Крім того, 38 країн СОТ зарезервували за собою право застосування спеціальних захисних заходів щодо сільськогосподарської продукції, які передбачають встановлення додаткових зборів у випадку, коли обсяг імпорту перевищує певний рівень, або ціна продукції падає до певного значення. Серед них Норвегія залишила за собою право захисту 49% сільськогосподарських тарифних позицій, ЄС – 31%, Японія – 12%, Канада – 10%, США - 9%. Найбільше охоплено спеціальними захисними заходами сільськогосподарську продукцію Польщі (66% сільськогосподарських тарифних позицій), Угорщини (60%) та Швейцарії (59%). Однак у період з 2005 по 2010 роки застосовували такі заходи 7 країн: ЄС, Японія, Корея, США, Польща, Швейцарія та Угорщина, при цьому за розрахунками їх кількість зросла з 47 заходів у 2007 році до 132 у 2012 році [66, с. 81-83].

Зростає кількість антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних захисних розслідувань як механізму захисту інтересів національного

товаровиробника, насамперед, США, ЄС та Канади [64]. Аналіз динаміки загальної кількості антидемпінгових заходів, застосованих країнами-членами СОТ за 2005-2012 рр. показує, що починаючи з 2006 року кількість вжиття таких заходів стрімко збільшувалась і досягла свого максимуму в 2010 році – 235 заходів. У зв'язку із зменшенням ділової активності та появою ознак кризового стану світової економіки у 2011 році кількість застосованих заходів зменшилась, хоча вже 2012 р. був переkritий рівень 2005 року.

Якщо ж проаналізувати розподіл антидемпінгових заходів по країнах, то близько 70% справ було ініційовано проти країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються, і лише 30% - проти розвинутих країн.

Беззаперечними лідерами в ініціюванні антидемпінгових розслідувань та застосуванні антидемпінгових заходів були США – 270 розслідувань, Індія – 264, ЄС – 219, Південна Африка – 157, Австралія – 142. А серед країн, проти товарів яких були порушені антидемпінгові розслідування слід виділити Китай – 278 розслідувань, республіку Корею – 145, США – 96, Японію – 82 та Індію – 77 розслідувань [31, с. 250-251]. При цьому важливо відзначити, що більшість (55%) серед застосовуваних антидемпінгових заходів становлять дві групи товарів – продукція металургійної галузі (38%) та продукція хімічної промисловості (17%) [52, с. 24].

Спеціальні захисні заходи можуть використовуватися для обмеження імпорту з метою захисту окремих виробництв у разі виникнення або загрози суттєвої шкоди галузі вітчизняного виробництва в результаті впровадження заходів з лібералізації торгівлі. Такі заходи використовуються не так часто як антидемпінгові. В цілому всіма країнами-членами за даними Секретаріату СОТ у 2006 році було запроваджено 6 таких заходів, у 2010 – 6, 2011 – 9 та у 2012 – 10 заходів.

Досить рідко країнами-членами СОТ застосовуються компенсаційні заходи, спрямовані на усунення дії неправомірних, за правилами СОТ, субсидій. У 2012 році було розпочато 27 справ, 18 – з боку США та 6 – Євросоюзом. Позови стосувалися, насамперед, індійської продукції – 8 скарг.

Суттєвою проблемою можуть бути технічні заходи регулювання торгівлі. Існують підрахунки, за якими 80% світової торгівлі зазнає впливу лише внаслідок застосування технічних норм та стандартів [87, с.110]. В США, наприклад, діє понад 2,7 тисяч різних організацій, що займаються розробкою стандартів. Деякі з них, наприклад, Американський інститут чавуну та сталі або Американський інститут нафти претендують на те, щоб створювані ними стандарти визнавалися їх торговими партнерами нарівні із світовими.

США часто запроваджують такі нетарифні обмеження в протекціоністських цілях. Показовими є приклади, коли Сполучені Штати встановили ембарго на імпорт тунцю з Мексики, Панами, Колумбії та Венесуели, пояснюючи це екологічними вимогами – шкодою, що завдається дельфінам при вилові тунцю. Також, існувала заборона на імпорт креветок з деяких країн, де за даними США відбувався вилов таким чином, який міг завдавати шкоди морським черепахам.

Зауважимо, що завдяки механізму врегулювання суперечок, що існує в СОТ, країнам, які зазнавали втрат від таких заборон, вдалося примусити США скасувати ці обмеження та привести своє зовнішньоторговельне законодавство та практику його застосування в цій сфері у відповідність до вимог СОТ про недискримінацію.

В ЄС також технічні, санітарні, фітосанітарні та екологічні норми та заходи часто використовуються в протекціоністських цілях. Різниця між країнами ЄС в системах стандартів, тестах та сертифікації слугує значним бар'єром на шляху доступу іноземних товарів до ринку країн-членів об'єднання. Наприклад, існують вимоги щодо відповідності технології виробництва продукції технологіям, застосовуваним в ЄС. Найбільш відомими, напевне, були заборони на імпорт гормонально обробленої та генетично модифікованої продукції на ринки країн-членів [54, с. 46].

В цілому, практично всім розвиненим країнам притаманні надзвичайно розгалужені та складні системи регулювання питань захисту здоров'я та безпеки споживачів, особливо щодо продовольства, фармацевтичних товарів,

текстильної продукції та одягу, автомобілів, побутових електроприладів та електрообладнання. Як правило, тривалим і витратним є процес отримання сертифікатів про випробування продукції, які необхідні для продажу товару в цих країнах.

Слід відзначити, що між розвинутими країнами існують суттєві протиріччя з приводу застосовуваних заходів регулювання торгівлі. Багато країн не задоволені практикою США, що є лідером у застосуванні заходів екстериторіального протекціонізму. Норми торгового законодавства США дозволяють застосування односторонніх дій проти окремих країн та компаній, а відсутність чіткого визначення поняття „національна безпека” призводить до її широкої інтерпретації та використання в протекціоністських цілях.

Останнім часом все більшого значення щодо захисту національних економічних інтересів набуває сектор послуг. Він відіграє провідну роль в економіці більшості країн світу: забезпечує переваги споживачів безпосередньо та підтримує ділову активність в державі через фінансові послуги, послуги зв'язку, транспорт. В багатьох найбільш розвинутих країнах світу економічний та соціальний розвиток стримується саме відсутністю адекватної базової інфраструктури – доріг, електромереж, систем телекомунікацій та громадського транспорту, тобто нерозвиненістю основних секторів послуг.

Слід відзначити, що існує цілий ряд проблем з оцінкою таких операцій, що пов'язано з особливостями послуг як об'єкту торгівлі, а також внаслідок обмеженості статистичних даних про торгівлю по секторах та способах постачання послуг, а також бар'єрах в торгівлі, які існують. Більше того, в різних країнах прийняті різні статистичні системи і, як наслідок, ці дані часто є неспівставними між собою.

На торгівлю послугами припадає близько 25% обсягів світової торгівлі. Слід зауважити, що статистика враховує лише транскордонну торгівлю і не враховує послуги філій іноземних компаній. В цілому за оцінками ОЕСР та СОТ світовий ринок послуг складає понад 3 трлн. дол. США [63, с. 3].

Найбільшими експортерами та імпортерами послуг є розвинені країни світу. На десятку провідних експортерів (США, Великобританія, Франція, Німеччина, Японія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Бельгія, Китайський Гонконг) припадає майже 60% світового експорту комерційних послуг. Серед них безперечним лідером є США, на які припадає майже п'ята частина експорту послуг – 18%. В розвинених країнах понад 50% загального обсягу послуг складають „виробничі послуги”, тобто послуги, які надаються підприємствами підприємствам, наприклад, бухгалтерські, аудиторські, маркетингові, юридичні послуги. Вартість таких послуг принаймні вдвічі більша вартості виробленої продукції [83, с.225].

Слід підкреслити, що внаслідок розвитку інформаційних технологій та засобів зв'язку, появи нових видів послуг та розвитку аутсорсінгу обсяги світової торгівлі послугами значно зросли [52, С. 33].

Завдяки прийняттю Генеральної угоди з торгівлі послугами було розпочато лібералізацію доступу до ринків туристичних, фінансових та ділових послуг (рис.3.3).

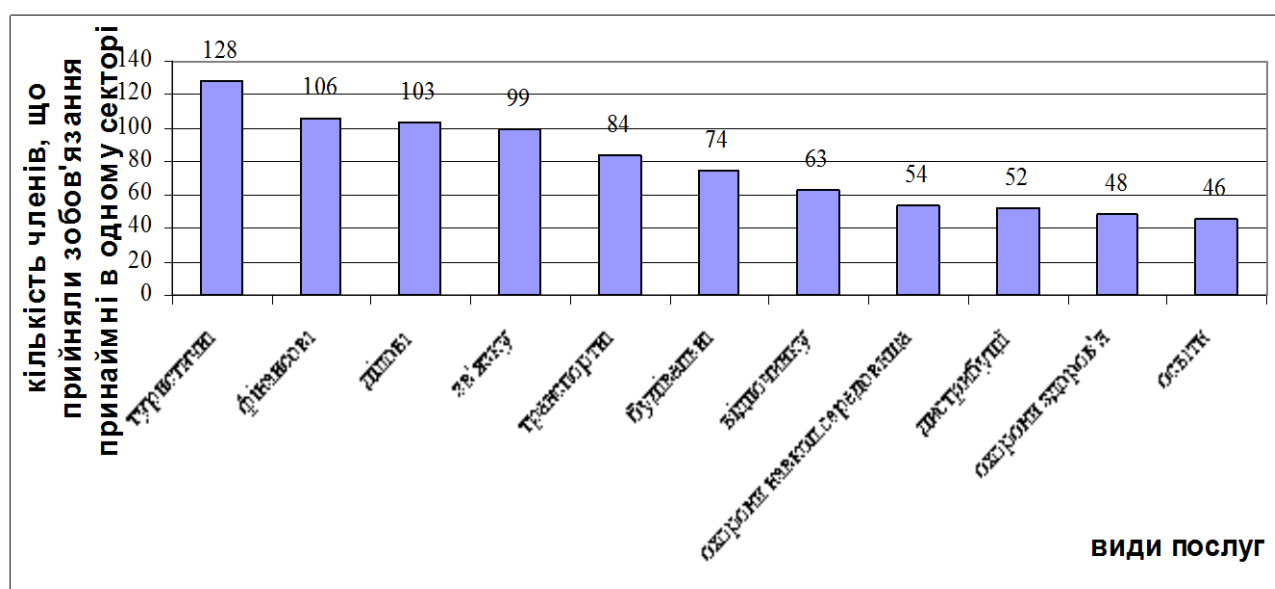

Рис.3.3. Структура зобов'язань країн-членів СОТ в секторах послуг

Згідно досліджень Б.Хокмана, низький рівень обмежень притаманний секторам ділових, консультаційних, дистриб'юторських, рекреаційних та послуг охорони навколишнього середовища.

Дослідження С.Фіндлея та Т.Уорена, проведені в цьому ж році, ґрунтувалися на розрахунку індексу обмежень торгівлі послугами, який оцінює обмеження торгового режиму країн з точки зору створення фірм та здійснення ними операцій як для вітчизняних, так і для зарубіжних фірм. Значення індексу можуть бути від 0 до 1, при цьому значення 1 відповідає абсолютно закритому сектору (табл. 3.7.) [96, с.140-143].

Таблиця 3.7.

Індекс обмежень в торгівлі послугами

Види послуг	Вид торгівлі:	Індекс				
		Канада	Франція	Німеччина	Швейцарія	США
Бухгалтерські	внутрішня	0,22	0,24	0,22	0,08	0,20
	Зовнішня	0,42	0,31	0,39	0,27	0,33
Архітектурні	внутрішня	0,25	0,12	0,15	0,04	0,13
	Зовнішня	0,33	0,14	0,15	0,18	0,23
Банківські	внутрішня	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	Зовнішня	0,07	0,07	0,07	0,08	0,06
Дистриб'юторські	внутрішня	0,05	0,18	0,10	0,16	0,00
	Зовнішня	0,19	0,33	0,24	0,33	0,16
Інженерні	внутрішня	0,11	0,03	0,20	0,05	0,12
	Зовнішня	0,16	0,03	0,28	0,15	0,19
Юридичні	внутрішня	0,31	0,22	0,29	0,24	0,24
	Зовнішня	0,52	0,58	0,49	0,50	0,48
Морські	внутрішня	0,09	0,13	0,19	0,10	0,17
	Зовнішня	0,32	0,33	0,39	0,35	0,60

На основі аналізу значень індексу для п'яти розвинених країн – Канади, США, Франції, Німеччини та Швейцарії – можна зробити висновок, що сектори банківських, інженерних, дистриб'юторських та архітектурних послуг мають нижчий рівень обмежень у порівнянні з секторами бухгалтерських та юридичних послуг, послуг морського транспорту. Сектор бухгалтерських послуг (зовнішня торгівля) найбільш відкритий в Швейцарії і найбільш закритий в Канаді; сектор архітектурних послуг найбільш лібералізовано у Франції, найменше – в Канаді. Надзвичайно низькими є обмеження у банківському секторі в усіх цих країнах: найнижче значення індексу 0,06 – в США. Так само, США є лідером серед представлених країн щодо відкритості

ринків дистрибуторських (0,16) та юридичних послуг (0,48), і захищеності сектору морських послуг (0,60).

Слід підкреслити, що роботу у напрямку лібералізації ринків послуг лише розпочато, і сьогодні ця сфера залишається сильно захищеною з боку держави-учасниць СОТ, оскільки:

- сфера послуг є важливим джерелом доходу, зайнятості та створення робочих місць в державі;
- стабільність фінансової сфери є важливим чинником національної безпеки;
- низка секторів послуг являє собою природні монополії;
- проста заміна державних монополістів приватними, в тому числі іноземними компаніями, може погіршити ситуацію доступу населення до базових послуг за прийнятною ціною;
- надання послуг може вимагати присутності фізичних осіб на території іншої держави, що охоплює питання видачі робочих віз та імміграційної політики країни;
- для надання послуги може вимагатися створення філіалу чи представництва на території іншої країни, а це – питання іноземного інвестування та прав іноземної власності в державі.

В цілому, сфері послуг притаманні складність та розмаїття національних систем їх регулювання. В різних країнах цим займаються різні органи – державні, судові або приватні.

Існують також різні підходи до регулювання послуг. В ЄС, наприклад, збереження національної культури країн-членів є метою державної політики об'єднання, і відповідно існують значні обмеження для іноземних постачальників аудіовізуальних послуг. В Євросоюзі діє директива, згідно якої більша частина телевізійного часу зарезервована за європейськими програмами. У Франції, наприклад, на європейські програми повинно припадати не менше 60% загального часу трансляції, на французькі – не менше 40%. Це стосується

як сукупного часу, так і часу прайм-тайм. В ЄС існують також квоти на показ європейських фільмів в кінотеатрах [77].

В багатьох країнах, в тому числі в розвинених, перевага як і раніше віддається національним монополістам. У Франції монополістом у сфері телекомунікаційних послуг є „Франс Телеком”. В Німеччині вартість отримання ліцензії в цій сфері є в кілька разів вищою, ніж в будь-якій іншій європейській країні, що є ефективним бар’єром для входу на ринок, де фактично панує „Дойче Телеком”. Більшість видів поштових послуг зарезервовано за державними монополіями. І це цілком зрозуміло, оскільки проста заміна державних монополій приватними може призвести до негативних наслідків з точки зору забезпечення прийнятної ціни та загального доступу до певних видів послуг, насамперед в таких важливих сферах, як охорона здоров’я, освіта, фінанси.

Існують різноманітні кваліфікаційні вимоги до спеціалістів, які надають послуги, а також ліцензійні вимоги, обмеження на участь іноземного капіталу та інші стандарти до фірм-постачальників послуг. В більшості країн юридичні, бухгалтерські, аудиторські послуги можуть надаватися лише резидентами країни. Загалом на ринках послуг всіх країн використовуються різноманітні форми обмежувальної ділової практики та скриті бар’єри доступу на ринки послуг.

В цілому, слід відзначити, що основними чинниками реалізації національних інтересів у багатосторонній торговій системі є: з одного боку, загальноекономічні (стан розвитку світової економіки, конкурентні позиції країни на міжнародних ринках), а з другого – процесуальні (умови вступу до організації, інтереси та позиції інших членів, навички використання уніфікованих правил та механізмів).

В умовах піднесення світової економіки зацікавленість країн в отриманні переваг багатосторонньої торгової системи зростає, і вони віддають перевагу взаємній економічній відкритості. Під економічною відкритістю в даному випадку ми розуміємо таку систему організації господарського життя, яка

забезпечує максимально ефективно включення національної економіки в світові структури і взаємодію з світовим співтовариством шляхом вільного обміну товарами, капіталами, людьми, знаннями, технологіями на основі високого рівня міжнародного поділу праці та глобалізації продуктивних сил в інтересах національного розвитку. В період стагнації світової економіки країни теж реалізують свої економічні інтереси, але зовсім іншим чином – через застосування численних протекціоністських заходів та обмежень.

Конкурентні позиції країни також мають вагомое значення для реалізації національних економічних інтересів в СОТ, оскільки більш конкурентоспроможні гравці мають більш суттєві можливості реалізації переваг, що їх надає глобальна торгова система, в першу чергу, під час лібералізації правил торгівлі та спрощення умов доступу на світові ринки товарів та послуг.

Процесуальні чинники стосуються вміння країни використовувати уніфіковані правила та механізми СОТ для реалізації національних економічних інтересів на внутрішньому та зовнішніх ринках. В даному розділі ми вже розглянули практику застосування нетарифних правил та методів розвинутими країнами та країнами, що розвиваються, яка в цілому віддзеркалює вміння використовувати правила та механізми глобальної торгової системи. В наступних розділах ми більш детально розглянемо інші процесуальні чинники (умови вступу в СОТ; інтереси та позиції інших членів).

Системний аналіз використання країнами-членами нетарифних правил та механізмів СОТ для захисту національних економічних інтересів на внутрішньому та зовнішніх ринках дозволив зробити наступні висновки: по-перше, правила та механізми багатосторонньої торгової системи забезпечують достатньо широкий спектр можливостей їх реалізації як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках; по-друге, тарифні методи зберігають своє значення тільки як протекціоністські інструменти для окремих секторів економіки як у країнах, що розвиваються, так і у розвинених країнах (в товарному обміні це стосується, в першу чергу, текстильної продукції та одягу, шкіряних, резинових виробів та

взуття, сільськогосподарської продукції та транспортного обладнання); по-третє, в умовах тарифної лібералізації зростає роль та поширюється застосування нетарифних методів, які найбільш цілеспрямовано та ефективно використовуються розвинутими країнами світу, насамперед, США, Японією, „старими” членами ЄС; по-четверте, в усіх країнах світу сфера послуг є максимально можливо захищеною, перетворюючись у новий „чутливий” сектор національних економік поряд із сільським господарством та виробництвом текстилю та одягу, хоча створення уніфікованого міжнародного нормативно-регулятивного середовища в цій сфері і, відповідно, його лібералізацію лише розпочато.

Висновки до розділу 3

В результаті проведеного дослідження доречними будуть наступні висновки:

1. Україну має шукати альтернативні напрямки співробітництва, йдеться, зокрема, про ратифікацію Угоди про створення Єдиного економічного простору, тобто можливість створення зон вільної торгівлі, скасування всіх обмежень у контексті посилення регіональної співпраці. Це означає встановлення спеціального режиму для іноземних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на території України.

2. Встановлено, що нинішня політика вітчизняного уряду спрямована на гальмування процесу вступу у світову організацію торгівлі та євроінтеграції, а формування єдиного економічного простору залишається формальним. Ми погоджуємося з думкою, що „Європейський економічний простір - це звичайна політтехнологічна пастка з метою дискримінації європейського вибору України в очах Європи”, і вважаємо, що багатовекторність вітчизняної зовнішньоекономічної політики має будуватися лише на основі власних інтересів.

3. Україна обрала політику вільної торгівлі, яка полягає у мінімізації ставок мита. Така політика передбачає обов'язкове пониження загального рівня митних тарифів та можливість збереження високих імпорتنих тарифів у виключних випадках для захисту пріоритетних галузей економіки. Проте для нашої держави необхідним є виконання коригування величини ввізних тарифів та взятих країною на себе міжнародних зобов'язань стосовно рівня тарифного оподаткування.

4. Вихідними даними для розрахунку ставок мита на певний товар є рівень цін на світовому та національному ринках. Згідно з вітчизняними методиками основою для встановлення величини митних тарифів виступає різниця між національними і світовими цінами, що коригується в залежності від виду товару. Загалом у даному контексті виділяють три групи товарів: конкурентоспроможні, пріоритетні та товари „критичного імпорту”.

5. Головним завданням митної політики в рамках розвитку нетарифного регулювання, на нашу думку, є визначення їх дії через призму міждержавних домовленостей та укладанню при цьому відповідних угод між країнами-партнерами, які беруть участь у зовнішньоекономічних взаєминах. На нашу думку, в деяких галузях виникла ситуація, коли в угоду вузько галузевим інтересам йде випуск продукції низької якості, яка не витримує конкуренції із закордонними аналогами і, у зв'язку з цим, постійно висуваються вимоги постановити все нові і нові бар'єри на їх шляху в Україну.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає змогу визначити такі основні висновки:

1. Митне регулювання можна трактувати як вплив держави в особі державних органів (насамперед – митних) на інших суб'єктів митних відносин з метою підпорядкування їхніх дій своїм економічним інтересам. Митне регулювання має дуалістичну природу. Предмет адміністративного регулювання – це відносини, що виникають у зв'язку з управлінням митною системою. Предмет митного впливу – комплекс відносин, що виникають у зв'язку з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон.

2. Механізм формування та реалізації митної політики працює таким чином. На етапі формування митної політики суспільні уявлення про митне регулювання та митну справу у взаємозв'язку та взаємозалежності з економічними інтересами і цілями держави впливають на визначення орієнтирів (рамкових стандартів) митного регулювання. У межах визначеної митної політики формується система митного регулювання, яка, окрім механізмів митно-тарифного та нетарифного регулювання, включає в себе митну систему. Вплив держави в особі митної системи на інших суб'єктів митних відносин, причетних до переміщення товарів і транспортних засобів, з метою підпорядкування їхніх дій своїм економічним інтересам, запускає механізм митного регулювання, який реалізовується через митну справу. З діяльності митної системи розпочинається етап реалізації митної політики.

3. Українське законодавство у питаннях митної оцінки базується на принципах та нормах, встановлених в Кодексі про митну вартість СОТ. Остаточне закріплення у національному законодавстві принципів СОТ щодо митної оцінки товарів відбулося з уведенням у дію нового Митного кодексу України. Методологічною основою визначення митної вартості товару в Україні є також постанова Кабміну України „Про затвердження Порядку декларування митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон України”.

4. Алгоритм механізму застосування митного тарифу має передбачати наступну послідовність: товарна класифікація об'єкта оподаткування, методи оцінки вартості оподатковуваних товарів, методи визначення країни походження товарів, процедура застосування митних ставок. Ефективне застосування митного тарифу не обмежується простою зміною рівнів митних ставок. Досягнення певних цілей: протекціоністських чи фіскальних можливе за умови застосування всіх елементів митного тарифу.

5. Новішими формами обмеження імпорту є нетарифні бар'єри, які постійно вдосконалюють і маскують країни-учасниці міжнародних торгових процесів. Під нетарифними протекціоністськими засобами зазвичай розуміють усі ті правила регулювання і державної практики, через які встановлюється нерівноправний режим відносно вітчизняних та іноземних товарів одного і того самого або подібного типу.

6. Урядові обмеження на імпорт можна реалізовувати засобами, серед яких скорочення кількості товарів, що ввозяться до країни, особливі санітарні та інші вимоги, різноманітні системи класифікації в структурі зовнішньої торгівлі, антидемпінгові регулятори, додаткові прикордонні податки та внутрішні субсидії. Нетарифні бар'єри найбільше впливають в як узаконені обмеження. Найчастіше застосовуються квоти, заборони та різні технічні вимоги і стандарти. Хоча в міжнародній торговельній практиці використовується значна кількість усіляких торгових обмежень, але не всі з них є безпосередньо інструментами протекціоністської політики. Крім згаданих вище традиційних засобів протекціонізму, країни використовують більш завуальовані прийоми, що обмежують конкуренцію на внутрішньому ринку.

7. Україна обрала політику вільної торгівлі, яка полягає у мінімізації ставок мита. Така політика передбачає обов'язкове пониження загального рівня митних тарифів та можливість збереження високих імпортних тарифів у виключних випадках для захисту пріоритетних галузей економіки. Проте для нашої держави необхідним є виконання коригування величини ввізних тарифів

та взятих країною на себе міжнародних зобов'язань стосовно рівня тарифного оподаткування.

8. Головним завданням митної політики в рамках розвитку нетарифного регулювання, на нашу думку, є визначення їх дії через призму міждержавних домовленостей та укладанню при цьому відповідних угод між країнами-партнерами, які беруть участь у зовнішньоекономічних взаєминах. На нашу думку, в деяких галузях виникла ситуація, коли в угоду вузько галузевим інтересам йде випуск продукції низької якості, яка не витримує конкуренції із закордонними аналогами і, у зв'язку з цим, постійно висуваються вимоги постановити все нові і нові бар'єри на їх шляху в Україну.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти [Текст] : монографія / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – С.8 – 29.
2. Бережнюк І. Митне регулювання в системі категорій “митна політика” і “митна справа” [Текст] / І. Бережнюк // Вісник Академії митної служби України. – 2007. – № 2. – С. 3–8.
3. Бережнюк І.Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія / І.Г. Бережнюк; Держ. мит. служба України, Акад. мит. служби України. – Д., 2009. – 543 с.
4. Блинов Н. М. Введение в таможенное дело / Н. М. Блинов, П. В. Дзюбенко – М., 1997. – С. 6.
5. Блинов Н. М. Проектирование таможенной политики. – М., 2001. – С. 30–32.
6. Бліхар М. М. Реформування митно-тарифної політики України з використанням досвіду країн ЦСЄ в контексті вступу до СОТ // Зовнішня торгівля: Право та економіка. – 2008. – № 2 (37). – С. 56–60.
7. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – 5-е изд. доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
8. Борисенко О. П. Зовнішньоекономічна політика в Україні: проблеми та перспективи / О. П. Борисенко // Актуальні проблеми зовнішньоекономічної діяльності та митної справи в умовах глобалізації : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Дн. : Академія митної служби України, 2010. – 461 с.
9. Буланний О.О. Світовий досвід сучасного митно-тарифного регулювання та застосування його в Україні / О.О. Буланний // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №9. – С. 7-14.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.

11. Вергун М.Г. Державне управління та державне регулювання економіки: навч. посіб. / М.Г. Вергун, П.В. Маслак; Житомир. нац. агрокол. ун-т. – Житомир: Рута, 2009. – 240 с.
12. Войтов С. Г. Митно-тарифне регулювання в рамках членства в СОТ / С. Г. Войтов // Митна справа в Україні: теорія і практика : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ : АМСУ, 2008. – Ч. 1. – 381 с.
13. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : підручник / О. П. Гребельник. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 696 с.
14. Гребельник О. П. Митно-тарифна політика за умов трансформації економічної системи : монографія / О. П. Гребельник. – К., 2001. – С. 48.
15. Грошово-кредитне регулювання у змішаних і транзитивних економіках: методи, інструменти та ефективність / Г.І. Башнянин, М.В. Корягін, Я.С. Лапчук, О.Ю. Носов, Ю.І. Турянський. – Л., 2009. – 206 с.
16. Грущинська Н.М. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств України в умовах становлення процесів митного регулювання з країнами Центрально-Східної Європи / Н.М. Грущинська // Актуал. пробл. економіки. – 2005. – № 7. – С. 101-108.
17. Губин А. В. Проблемы оценки экономических результатов таможенного дела / Алексей Губин // Вестник Российской таможенной академии. — 2010. — № 1. — С. 7–15.
18. Данилишин Б.М. Державна підтримка та податкове регулювання підприємницької діяльності в Україні: монографія / Б.М. Данилишин, О.М. Кондрашов; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. — 295 с.
19. Дёмин Ю. М. Таможенный контроль в Украине [Текст] : монографія / Ю. М. Дёмин. – К., 2004. – С. 89.
20. Деркач Л. В. Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра / Л. В. Деркач. – К., 2000. – С. 268.

21. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. – 4-е вид., випр. – К.: Знання, 2004. – 213 с..
22. Дідківський М.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навч. посіб. / М.І. Дідківський. – К.: Знання, 2006. – 463 с.
23. Додін Є. В. Правові основи митної справи України / Є. В. Додін // Митна справа. – 2004. – № 4. – С. 6–18.
24. Дубнюк Є. М. «Мито» як системна категорія економічної теорії / Є. М. Дубнюк // Формування ринкових відносин. – 2006. – № 5. – С. 27–30.
25. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К., 2002. – Т. 2. – С. 376.
26. Ершов А. П. Международные таможенные отношения : учеб. пособие / А. П. Ершов. – СПб. : ИВЭСЭП : С-Петербург. филиал РТА им. В. Б. Бобкова : Знание, 2000. – С. 3–15, 34.
27. Єгоров О. Б. Митна економіка (Україна – СОТ – ЄС) : посібник / О. Б. Єгоров. – Одеса, 2005. – С. 7–8.
28. Жорін Ф. Л. Правові засади митної справи України : навчальний посібник / Ф. Л. Жорін, І. Н. Звягіна. – К., 2005. – С. 13–15.
29. Загальний додаток, гл. 2 та 6 оновленої Кіотської конвенції.
30. Зінь Е.А. Основи зовнішньоекономічної діяльності: підручник / Е.А. Зінь, Н.С. Дука. – К.: Кондор, 2009. – 432 с
31. Зозульов О.В. Вплив митного і податкового регулювання в Україні на маркетингову політику підприємства / О.В. Зозульов // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Сер. Економіка. – 2004. – № 5. – С. 30-36.
32. Каленський М.М. Митна справа: Навч. посіб.: У 3-х т. Т. 3 / М.М. Каленський, А.Д. Войцещук, І.Г. Бережнюк, Ц.Г. Огонь, Д.С. Олійник. – К.: Мануфактура, 2006. – 440 с.
33. Карамбович І.М. Митна система та її роль в регулюванні зовнішньої торгівлі України: моногр. [Текст] / І. М. Карамбович. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2009. – 281 с.

34. Карамбович І. М. Методологічні основи дослідження митної справи / І. М. Карамбович, С. Г. Войтов // Економічний простір. – 2009. – № 22/2. – С. 65–72.
35. Ківалов С. В. Митна політика України : підручник / С. В. Ківалов, Б. А. Кормич. – Одеса : Юридична література, 2002. – С. 8.
36. Козырин А. Н. Правовое регулирование таможенно-тарифного механизма (сравнительно-правовое исследование) : дис. докт. юрид. наук : 12.00.02. – М., 1994. – С. 17–21.
37. Коляда С. П. Економічна складова діяльності митних органів у системі забезпечення державних пріоритетів України: моногр. [Текст] / С. Коляда. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2007. – 238 с.
38. Коментар Митного кодексу України: із практики митної справи / за ред. П. В. Пашка, М. М. Каленського. – К. : Юстініан, 2004. – С. 43.
39. Комментарий к Таможенному кодексу Российской Федерации / общ. ред. Б. Н. Габричидзе. – М., 1997. – С. 27.
40. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 (23.07.96). – С. 141.
41. Крупін В.Є. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності територіально-виробничих систем: монографія / В.Є. Крупін; Ін-т регіон. дослідж. НАН України. – Л., 2009. – 218 с.
42. Крутковська Л. Ринок, ціни та ціноутворення в Україні: теорія та практика // Актуал. пробл. держ. управл. — 2009. — № 2.
43. Кухарська Н.О. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб. / Н.О. Кухарська, С.К. Харічков; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. НАН України. – Х.: Одісей, 2007. – 455 с.
44. Лазебник Л.Л. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л.Л. Лазебник, О.Д. Данілов; Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2005. – 156 с.
45. Лапчук Б.Ю. Валютна політика: навч. посіб. / Б.Ю. Лапчук. – К.:

Знання, 2008. – 212 с. – Бібліогр.: с. 166-173.

46. Ларина Р.Р. Таможенный маркетинг (организационно-экономические аспекты) / Р.Р. Ларина; НАН Украины. Ин-т экон.-правовых исслед. – Донецк, 1998. – 117 с.

47. Лукьяненко Е.В. Налоговое регулирование международной торговли товарами [Текст] / Е.В. Лукьяненко. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2008. – 112 с.

48. Любива Ю. В. Місце та роль фіскальної функції серед інших функцій митних органів / Ю. В. Любива // Вісник АМСУ. – 2009. – № 1. – С. 94– 97.

49. Мартинюк В.П. Митна система та економічна безпека держави: теорія і методологія: моногр. [Текст] / В. П Мартинюк. – Тернопіль: Астон, 2010. – 256 с.

50. Мельник Т. М. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції: монографія / Т. М. Мельник. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 396 с.

51. Мельник Т.М. Напрями вдосконалення митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 11. – С. 110–118.

52. Митне регулювання в ЄС та Україні: порівняльно-правове дослідження: науково-практичний посібник / [Мароха В., Олійник Н., Омельченко О. та ін.]; за наук. ред. А. В. Мазура. – К. : ТОВ „Ніка-Прінт”, 2005. – 832 с.

53. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: Моногр. / В.П. Науменко, П.В. Пашко, В.А. Руссков. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2006. – 394 с.

54. Митне регулювання: Навч. посіб. для студ. спец. 7.050206 "Менедж. зовнішньоекон. діяльн." всіх форм навчання / В.М. Голомовзий, Л.А. Панкова, О.Ю. Григор'єв, А.О. Босак, Н.Л. Калиновська; Нац. ун-т "Львів. політехніка". – Л., 2004. – 240 с.

55. Митний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://customs.gov.ua>.
56. Мостовий А.С. Зміни в митному праві Європейського Союзу [Текст] / А. С. Мостовий // Митна справа. – 2006. – № 5 (47). – С. 33-38
57. Науменко В. П. Митне регулювання зовнішньоеконо-мічної діяльності в Україні / В.П. Науменко, П.В. Пашко, В.А. Руссков. – К., 2004. – С. 26.
58. Об основах государственного регулирования внешнеторговой деятельности : Федер. закон от [08.12.2003 № 164-ФЗ](#). – В ред. от 02.02.2006. – Ст. 2, п. 24.
59. Оліщук Г.О. Актуальні проблеми реалізації митної політики України та шляхи їх розв'язання / Г.О. Оліщук // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 3(4). – С. 90-96.
60. Осика С.Г. Світова організація торгівлі: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С.Г. Осика, В.Т. Пятницький. – К.: К.І.С., 2004. – 491 с.
61. Основи зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. / І.І. Дахно, В.В. Кобржицький, В.М. Куценко, Л.М. Романійко, С.І. Ткаленко; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – К.: Персонал, 2009. – 314 с.
62. Особливості функціонування національних фінансових систем в умовах поглиблення глобалізаційних процесів: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 17 - 21 лют. 2010 р.: у 2 ч. Ч. 2. – Ірпінь, 2010. — 504 с.
63. Осовська Г. В. Економічний словник / Г. В. Осовська, О. О. Юркевич, Й. С. Завадський. – К. : Кондор, 2007. – С. 241.
64. Пашко П. В., Пісной П. Я. Митна політика та митна безпека України // Фінанси України. – 2006. – № 1. – С. 74–85.
65. Педь І.В. Непрямі податки в податковій системі України: Навчальний посібник / За ред.. Ю.М.Лисенкова. – К.: Знання, 2008. – 348с.
66. Пісьмаченко Л. М. Формування митної політики держави в умовах глобалізації: проблеми, напрями вирішення / Л. М. Пісьмаченко // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2006. – № 2. – С. 235–241.

67. Пісьмаченко Л. Митно-тарифне регулювання як засіб захисту економічних інтересів держави у сфері зовнішньої торгівлі / Л. Пісьмаченко // Економіка та держава: міжнародний науково-практичний журнал. – 2007. – № 12. – С. 49–52.

68. Пісьмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю: механізми регулювання та контролю : монографія / Пісьмаченко Л. М. – Донецьк : Юго-Восток, 2008. – 366 с.

69. Податковий кодекс України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

70. Політологія / А. Ф. Колодій та ін. – К., 2000. – С. 44–45.

71. Постановление ЕЭС № 2919/92 от 12.10.1992 г. по определению Таможенного кодекса Сообщества. – С. 6.

72. Приймаченко Д.В. Міжнародний досвід реалізації митної політики: практика впровадження в Україні / Д.В. Приймаченко // Митна справа. – 2006.- №5. – С. 3-11.

73. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. [Современный экономический словарь](#). – 5-е изд., перераб. и доп. – М., 2006.

74. Регулювання митної справи: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. А. Д. Войцещука. — Хмельницький : Інтрада, 2007. — 312 с.

75. Российское таможенное право : учебник для вузов / под ред. Б. Н. Габричидзе. – М., 1999. – С. 263.

76. Румянцев О. Г., Додонов В. Н. [Юридический энциклопедический словарь](#). – М., 1997.

77. Сандровский К. К. Международное таможенное право : учебник. – К., 2000. – С. 9.

78. Статистика [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Національного банку України : [сайт]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

79. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Д.М.

Стеченко. – К.: Знання, 2007. – 271 с.

80. Суворов В. В. Окремі аспекти оцінки ефективності здійснення митної справи в Україні / В. Суворов // Митна безпека. — 2010. — № 2. —

81. Тарангул Л. Л. Регулююча та фіскальна роль митної служби України в період адаптації національної економіки до вступу в СОТ / Л. Л. Тарангул, А. А. Білецький // Науковий вісник Національного університету ДПС України, 2008. – № 1 (40). – С. 6–15.

82. Тимошенко И. В. Таможенное регулирование ВЭД. – М., 2003. – С. 25–26, 237.

83. Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) [Текст] : офіційне видання / А. Д. Войцещук, Н. Т. Овдієнко, І. Г. Бережнюк та ін.; за ред. М. М. Каленського / Державна митна служба України. – К. : Лат & К, 2004. – 626 с.

84. Філатов В.В. Напрямки сучасної митної політики України / В.В. Філатов // Митна справа. – 2009. – № 4(64). – С. 24-30.

85. Фомін І. Політика України у сфері антидемпінгових і компенсаційних заходів / І. Фомін // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 51 (84). – С. 37–41.

86. Фомін І.С. Митне регулювання імпорту товарів в Україну: монографія / І.С. Фомін; Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України. – К.: Логос, 2008. – 200 с.

87. Фролов С.М. Банківська справа та основи митного регулювання в Україні: теорія та практика: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С.М. Фролов. – Суми: Унів. кн., 2004. – 367 с.

88. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: монографія / В.І. Чужиков; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана". – К., 2008. – 272 с.

89. Шахов А.В., Питерская В.М. Оптимизация тарифного регулирования таможенно-транспортной деятельности Украины // Таможня и ВЭД. – 2008. – № 7. – С. 183–195.

90. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: підруч. / Л.А. Швайка. – К.: Знання, 2008. – 462 с.
91. Шишка Р. Б. Митне право України : навч. посібник / Р. Б. Шишка, В. В. Сергієнко. – 3-тє вид., доп. й перероб. – Х. : Еспада, 2004. – С. 7.
92. Шиян Н.І. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Н.І. Шиян; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В.Докучаєва. – Х.: Формат Плюс, 2008. – 384 с.
93. Яремко Л.А. Міжнародні митні регулятори: Навч.-метод. посіб. / Л.А. Яремко, Ю.В. Полякова; Укоопспілка, Львів. комерц. акад. – Л., 2006. – 232 с
94. Ackleson, J 2003, 'Directions in border security research', *Social Science Journal*, vol. 40, no. 4, pp. 573-581
95. Jansson, J-E 2009, 'The importance of change management in reforming Customs', *World Customs Journal*, vol. 3, no. 1, pp. 33-43.
96. olffgang, H-M 2007, 'Emerging issues in European customs law', *World Customs Journal*, vol. 1, no. 1, pp. 3-10.
97. WCO 1999, *International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures (Revised Kyoto Convention)*, WCO, Brussels, Belgium, <http://www.wcoomd.org>.
98. WTO 2007, *Trade Policy Review by the European Communities*, TPR/S/177, February.